

STATUTY SYNODU ARCHIDIECEZJI GNIEŹNIEŃSKIEJ Z 1414 ROKU

Odkrycie tekstu statutów synodu diecezjalnego gnieźnieńskiego z 1414 r. w XV-wiecznym kodeksie papierowym zawdzięczamy ks. Henrykowi Likowskiemu. Dokonał on tego w r. 1918. Nie wiadomo, gdzie znalazł on ten kodeks i na jakiej podstawie stał się jego właścicielem.

Próbę opracowania i ogłoszenia edycji statutów synodu diecezji gnieźnieńskiej z 1414 r. pierwszy podjął ks. H. Likowski. W r. 1919 rozpoczął on pracę w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. Niebawem zajął się studium nad tekstem statutów z 1414 r. W liście z 29 X 1920 r. powiadomił Władysława Abrahama mieszkającego we Lwowie o swym odkryciu. Zaznaczył przy tym, że opracowanie tych statutów jest już dość daleko posunięte i że po dwóch lub trzech miesiącach, gdy wykończy swoją pracę dotyczącą dziejów klasztoru w Ołoboku, będzie mógł się zająć wyłącznie uzupełnieniem i wykończeniem studium nad statutami diecezjalnymi Mikołaja Trąby. Szkiecowo przedstawił opis kodeksu i statutów oraz zapytał, czy mógłby liczyć na przyjęcie pracy o synodzie diecezjalnym z 1414 r. do *Studiów i materiałów do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce*, wydawanych przez Akademię Umiejętności w Krakowie. Dodał, że w przeciwnym razie zająłby się inną pracą, a wykończenie studium nad synodem diecezjalnym M. Trąby odłożyłby na czasy dogodniejsze dla pracy naukowej. W. Abraham odpisał, że nic nie stoi na przeszkodzie publikacji we wspomnianych *Studiach i materiałach*. Radził jednak ks. H. Likowskiemu, aby porozumiał się w tej sprawie z ks. Janem Fijałkiem w Krakowie. Z nieznanych przyczyn nie doszło do projektowanej publikacji. Z faktu, że w r. 1924 ks. Likowski zapytał Abrahama, czy wśród rękopisów, jakie powróciły z Biblioteki Załuskich do Warszawy, nie znajdowała się jakaś inna kopia statutów diecezjalnych M. Trąby, przypuszczać można, że ks. Fijałek domagał się sprawdzenia, czy nie ma nigdzie drugiej kopii wspomnianych statutów.

Ks. H. Likowski trwał przy zamiarze opublikowania odkrytych przez siebie statutów. W r. 1922 uzyskał doktorat na Uniwersytecie Poznańskim. W r. 1923 zdawał sprawę o odkrytym przez siebie pomniku na posiedzeniu Wydziału Teologicznego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W. Abraham podczas przygotowywania artykułu o *Nieznanych synodach i nieznanych statutach* do „Collectanea Theologica” w 1934 r. nie mógł znaleźć ani streszczenia referatu wygłoszonego w Poznaniu w 1923 r.,

ani opisu kodeksu, w którym zamieszczone były statuty. W r. 1924 pisał ks. Likowski do Abrahama, że przygotowanie edycji statutów z 1414 r. nie jest zakończone, gdyż na przeszkodzie stanęły inne prace. W r. 1925 ks. Likowski habilitował się na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. W r. 1927 objął katedrę historii Kościoła na Uniwersytecie Warszawskim. Nie zarzucił jednak myśli o publikacji statutów synodu z 1414 r., o czym świadczy zachowany po nim odpis tychże statutów z licznymi notatkami, poczynionymi jego ręką. Stwierdził to W. Abraham w 1934 r. Prawdopodobnie chodziło o odpis i notatki sporządzone jeszcze w r. 1920. Choć były one zbyt fragmentaryczne i niezupełne, mogły przecież — zdaniem Abrahama — być użyte dla przyszłego wydawcy¹. Niestety, obecnie znaleźć ich nie można.

Zamiar publikacji statutów diecezjalnych gnieźnieńskich z 1414 r. podtrzymywał ks. dr Stefan Hain z Poznania. Otrzymał on — jak to powtarzał — w darze od ks. H. Likowskiego, który zmarł w r. 1932, kodeks ze wspomnianymi statutami. O publikacji nie było jednak wiadomości. Jakub Sawicki podczas kwerendy przed napisaniem V tomu *Concilii Poloniae* (*Synody archidiecezji gnieźnieńskiej i ich statuty*) nie dotarł do kodeksu ze statutami z 1414 r. Dopiero po złożeniu przez drukarnię całej pracy otrzymał 31 XII 1949 r. wiadomość od ks. Haina, że rękopis zawierający statuty synodu diecezjalnego z 1414 r. przetrwał zawieruchę wojenną i jest znany, a statuty te są obecnie w opracowaniu i ukażą się w odrębnym wydawnictwie². Z nieznanych jednak przyczyn ks. Hain nie zdołał wykonać zamierzonej pracy. O tym, że trwał przy swoim zamiarze opublikowania statutów z 1414 r., świadczy fakt, iż do śmierci w 1979 r. odmawiał on sporządzenia fotokopii dla Zakładu Prawa Kanonicznego KUL, mimo prośb powtarzanych pisemnie i ustnie. Udzielał jednak informacji co do poszczególnych problemów, poruszanych w statutach z 1414 r. Po śmierci ks. Haina znalazł się kodeks ze statutami diecezjalnymi M. Trąby w Oddziale Rękopisów i Starodruków Biblioteki Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu przy ul. Lubrańskiego 1. Dzięki uczynności ks. dra hab. T. Walachowicza otrzymaliśmy opis kodeksu i fotokopię wspomnianych statutów.

Kodeks ze statutami z 1414 r. ma rozmiar małego folio 30,5 x 22 cm. Oprawa pochodzi z XV w. i wykonana jest z deski powleczonej gładką skórą. Wyklejka wzmocniona kartą pergaminową zapisana jest tekstem i nutami. Nie ma ozdób ani napisów. Oprawa zniszczona jest przez robaki. Liczba składek ze względu na stan oprawy i kart trudna jest dziś do ustalenia. Kart papierowych, bez znaków wodnych, jest w kodeksie 230. Są one zapisane dwustronnie. Numerację kart oznaczono ółwkiem i użyto cyfr arabskich. Kodeks jest częściowo zniszczony. Nie ma dawnej sygnatury, jest tylko aktualna — MS 198. Tytułu własnego nie ma. W nawiasach umieszczono później: Homiliarz na niedziele i święta r. 1447 — „Scriptum per Mathiam in Zniyna“. Od karty 144v znajdują się dzieła prawnicze. Najpierw „Prologus in regestrum super decretum“. Następnie od k.215 do 233 „Statuta Nicolai archiepi 1414“, pisane tą samą ręką na początku XV w. na dwóch stronicach przez całą szerokość

¹ Z. Zieliński. *Likowski Henryk Walenty (1876-1932)*. PSB t. 7 s. 332; W. Abraham. *Nieznane synody i nieznane statuty*. CT 15: 1934 fasc. 2 s. 122-124.

² J. Sawicki. *Concilii Poloniae*. T. 5: *Synody Archidiecezji Gnieźnieńskiej i ich statuty*. Warszawa 1950 s. 45 uw. 2.

karty, tj. w jednej kolumnie. W dolnej części k.223 dopisano inną ręką: „Sacrosancta generalis synodus Basiliensis in Spiritu Sancto congregata“. Na karcie 223v znajduje się dokończenie tekstu i ostatnie zdanie: „celebrata X Kal. Ianuarii anno a nativitate Domini M^o quadringentesimo XXX IIII“. Dalej — jeszcze ktoś inny zamieścił krótkie teksty o tematyce moralnej i prawnej zatytułowane: „Ad quod valet opus in mortali peccato [...] Quatuor modi generales [...] furtorum [...] Quibus modis venialia delentur... Quum prohibetur matrimonium contrahi in solemnitate [...] Patriarche preter papam super omnes prelatos locum habent: Constantinopolitanus primus, Alexandrinus 2-dus, Antiochenus 3-tius, Jerosolimitanus 4-tus“. Karta 224 w dolnej połowie jest odcięta. Od k.225 do 230: „Statuta ecclesie Cracoviensis epi Petri Wysch 1406“.

Oryginał statutów diecezjalnych z 1414 r. sporządzony był na pergaminie. Wskazuje na to postanowienie kapituły gnieźnieńskiej z 7 V 1413 r., aby prokuratorzy nabyli wystarczającą ilość pergaminu „pro statutis provincialibus et ecclesie conscribendis“³. Według listu ks. Likowskiego z 29 X 1920 r. zachowane karty statutów są jednym z odpisów, jakie miało sporządzić sobie duchowieństwo parafialne pod zwykłą kartą *trium marcarum*. Pozostały wyraźne ślady oddzielnego istnienia sekretu, zawierającego statuty. Sekret ten dostał się do rąk młodego wikarego, który przed r. 1445 dał je oprawić wraz z innymi tekstami w kodeks⁴. Wikarym tym był prawdopodobnie Maciej ze Żnina.

W sprawie przygotowywania synodu diecezjalnego z 1414 r. możemy snuć jedynie mniej lub więcej uzasadnione domysły. Słuszne wydaje się przypuszczenie W. Abrahama, że M. Trąba już jako podkanclerzy państwa nosił się z myślą przeprowadzenia kodyfikacji prawa partykularnego Kościoła w Polsce⁵. Wstępem do tego miały być statuty dla diecezji gnieźnieńskiej. Tak w przygotowywaniu statutów synodalnych, jak i w ich układzie zauważamy pewne podobieństwo między statutami diecezjalnymi z 1414 r. i prowincjalnymi z r. 1420. M. Trąba urządził swój ingres arcybiskupi do Gniezna 7 IX 1412 r. Zajęty sprawami państwa przebywał miesiącami poza diecezją. Dopiero na wiosnę 1413 r. zaczął przygotowywanie synodów. Dnia 23 kwietnia tego roku brał udział w odpuszcze św. Wojciecha, a później w posiedzeniu kapituły w Gnieźnie, które ciągnęło się przez szereg dni. Zajmował się wtedy sprawami diecezji i przygotowywaniem przyszłych synodów. Niewątpliwie w wykonaniu decyzji arcybiskupa poleciła kapituła swym prokuratorom 7 V 1413 r. zakup pergaminu w celu spisania statutów prowincjalnych i statutów *ecclesie* — czyli diecezji gnieźnieńskiej⁶. Tak tłumaczy słusznie ten tekst T. Silnicki⁷.

Prawdopodobnie na przełomie kwietnia i maja 1413 r. wystąpił M. Trąba do papieża o udzielenie mu specjalnych uprawnień do zreformowania statutów legackich, wydanych w poprzednich wiekach dla Polski. Papież Jan XXIII w liście z 24 VIII

³ *Acta Capitulum nec non Iudiciorum Ecclesiasticorum selecta*. Ed. B. Ulanowski. Vol. 1. Kraków 1894 nr 1514 (dalej cyt.: ACap).

⁴ Abraham. *Nieznane synody* s. 122.

⁵ Tamże s. 125.

⁶ J. Korytkowski (*Arcybiskupi gnieźnieńscy*. T. 2. Poznań 1888 s. 14) wlicza tylko statuty prowincjalne. Nie wiedział o synodzie diecezjalnym z 1414 r.

⁷ *Arcybiskup Mikołaj Trąba*. Warszawa 1954 s. 94.

1413 r. udzielił arcybiskupowi postulowanych pełnomocnictw legislacyjnych⁸. Jesienią odbyło się znów posiedzenie kapituły z udziałem arcybiskupa, zamknięte 28 X 1413 r. Wtedy wyznaczono przypuszczalnie redaktorów statutów diecezjalnych. Są oni, podobnie jak doradcy i pomocnicy arcybiskupa, nieznani.

Po tym posiedzeniu kapituły nie ma żadnych wiadomości o arcybiskupie aż do wiosny 1414 r.⁹ Na przyspieszenie prac legislacyjnych wpłynęło wezwanie na Sobór Powszechny, ogłoszone przez Jana XXIII 3 III 1414 r. Arcybiskup M. Trąba naradzał się niewątpliwie ze swą kapitułą katedralną przede wszystkim w sprawie zwołania synodu prowincjalnego celem porozumienia się co do uchwalenia kontrybucji na nieuchronną wojnę krzyżacką¹⁰. Ta ostatnia sprawa łączyła się także z odprawieniem synodu diecezjalnego. Niewątpliwie w tym celu odbyła się w Gnieźnie 21 V 1414 r. kapituła generalna, na której był obecny arcybiskup i król, podróżujący z Kalisza na Kujawy¹¹. Obradowano wtedy nad *subsidium charitativum* na wojnę krzyżacką. W tym celu zwołany został synod prowincjalny i diecezjalny gnieźnieński.

Zachowana kopia statutów synodalnych z 1414 r. nie podaje miejsca odprawienia synodu diecezjalnego. Autorzy, piszący na temat synodu prowincjalnego i diecezjalnego gnieźnieńskiego w 1414 r., zgodnie przyjmują, że te obydwie synody odbyły się w Uniejowie. Jeśli chodzi o synod prowincjalny, ustalenie to opiera się na oświadczeniu kapituły gnieźnieńskiej w liście do Jana XXIII z 24 X 1414 r. o wyborze M. Trąby jako delegata Kościoła w Polsce na Sobór w Konstancji — „in provinciali synodo specialiter ad hoc convocato [...] episcopis suis sufraganeis, abbatibus, prepositis, collegiis, capitulis et aliis“, oraz na liście króla z 30 IX 1414 r. do kapituły gnieźnieńskiej w tej sprawie — „quomodo in synodo in Unieyow celebrata conclusistis“¹². Ze względu na konieczny udział arcybiskupa, zajętego sprawami państwa i w jednym, i w drugim synodzie, oraz ze względu na ten sam przedmiot obrad — wyjazd arcybiskupa na sobór i kontrybucja na wojnę krzyżacką — musiały one odbyć się w bliskiej odległości i w jednej miejscowości¹³.

Na zakończenie tekstu omawianych statutów synodalnych podano tylko datę roczną bez wskazania miesiąca i dnia odprawionego synodu. Czas synodu prowincjalnego i diecezjalnego w Uniejowie określa się słusznie na początek czerwca 1414 r.¹⁴ Punkt oparcia stanowi uchwała kapituły gnieźnieńskiej o wpłaceniu I raty kontrybucji dla króla z 10 VI 1414 r.¹⁵ Wcześniej musiały więc być uchwały synodalne w tej sprawie. Synod prowincjalny uprawniony był nałożyć *subsidium charitativum* dla całego kraju. Synod diecezjalny rozkładał podatek na beneficja w diecezji. Gdy synodu diecezjalnego nie było, czyniła to kapituła katedralna, wzmocniona jako reprezentacja duchowieństwa diecezji przybraniem przełożonych klasztorów i kapituł kolegiackich

⁸ Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420. Wyd. J. Fijałek i A. Vetulani. Kraków 1915-1920-1951 s. 3-5.

⁹ Korytkowski. *Arcybiskupi* s. 16.

¹⁰ Tamże s. 18.

¹¹ ACap I nr 1517; Silnicki. *Arcybiskup Mikołaj Trąba* s. 95-96.

¹² ACap I nr 1523 i 1521.

¹³ Por. Silnicki. *Arcybiskup Mikołaj Trąba* s. 97; Korytkowski. *Arcybiskupi* s. 18.

¹⁴ Por. I. Subera. *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*. Warszawa 1981 s. 70.

¹⁵ ACap I nr 1518 i 1519; Korytkowski. *Arcybiskupi* s. 19; Sawicki. *Concilia* s. 44 uw. 2.

oraz przedstawicieli duchowieństwa niższego¹⁶. Jeśli kapituła gnieźnieńska 10 VI 1414 r. wyasygnowała ze swych funduszy 100 marek jako pierwszą ratę wyznaczonego *subsidiu charitativum*, nasuwa się wniosek, że całość była już rozłożona przez synod diecezjalny. W. Abraham przypuszczał, że arcybiskup lwowski Jan Rzeszowski, obecny na synodzie prowincjalnym w Uniejowie, zapoznał się z nowymi statutami diecezji gnieźnieńskiej, uchwalonymi w tym samym czasie. Nasuwałoby to przypuszczenie, że synod diecezjalny odbył się przed prowincjalnym. Natomiast J. Sawicki przyjmuje, że nie wiadomo, czy synod diecezjalny odbył się przed synodem prowincjonalnym w początkach czerwca 1414 r. czy dopiero po nim¹⁷. To samo twierdził T. Silnicki¹⁸. Wydaje się, że na podstawie normalnego toku procedury w wymierzaniu i nakładaniu podatku na beneficja kościelne można przyjąć, iż synod diecezjalny odbył się po synodzie prowincjonalnym¹⁹. Z faktu, że kapituła dla zapłacenia pierwszej raty *subsidiu charitativum* sięgnęła do posiadanych sum, a nie zbierała pieniędzy, można domyślać się, iż synod diecezjalny odbył się tuż przed posiedzeniem kapituły 10 VI 1414 r., a po sesji 21 V 1414 r. Dzień 10 czerwca wypadł w 1414 r. w niedzielę. Prawdopodobnie jest, że synod diecezjalny, a może i prowincjalny, odbył się w tygodniu między 3 a 10 czerwca 1414 r.²⁰

Synod prowincjalny w 1414 r. nie uchwalił żadnych statutów. Na synodzie diecezjalnym natomiast poza wielce prawdopodobnym uchwaleniem żądanej przez króla kontrybucji przyjęto statuty synodalne, oparte w myśl upoważnienia Jana XXIII z 28 VIII 1413 r. na statutach legatów papieskich i arcybiskupów gnieźnieńskich z poprzednich stuleci. Było to coś nowego — synodyk i podręcznik kanonistyczno-pastoralny dla duchowieństwa parafialnego. Jakkolwiek na pewną próbę ułożenia dla diecezji zbioru z obowiązujących statutów legackich wskazał B. Ulanowski w zbiorze kodeksu plockiego H.31²¹ i W. Abraham we fragmencie zestawienia statutów legackich w innym rękopisie plockim z XIII w.²², to jednak można przyjąć, że projekt

¹⁶ T. Silnicki. *Ciężary państwowe duchowieństwa*. W: *Historia Kościoła w Polsce*. T. 1. Cz. 1. Poznań—Warszawa 1974 s. 369. Od połowy XV i XVI w. zwołano najpierw synody w diecezjach celem zebrania opinii duchowieństwa odnośnie do planowanej kontrybucji. Później delegaci z diecezji brali udział w synodzie prowincjonalnym, który nakładał „*subsidiu charitativum*”.

¹⁷ Tamże s. 44.

¹⁸ Tamże s. 97.

¹⁹ Dodać trzeba, że 7 VI 1414, w czwartek, wypadła uroczystość Bożego Ciała, kiedy biskupi celebrowali zazwyczaj w swych katedrach.

²⁰ O związku synodu prowincjonalnego i diecezjalnego z „*subsidiu charitativum*” pisze S. M. Kuczyński: „w maju i czerwcu t. r. (1414) M. skłonił na kapitule i synodach duchowieństwo polskie do opodatkowania się na rzecz obrony państwa” (*Mikołaj Trąba* (ok. 1358–1422). PSB 21 z. 1 s. 98). H. Karbownik (*Ciężary stanu duchownego w Polsce od roku 1381 do połowy XVII wieku*. Lublin 1980 s. 129) przyjmuje, że w latach 1400, 1415, 1424, 1427, 1432 były przypadki nakładania przez Stolicę Apostolską dziesięcinnego podatku na duchowieństwo a zebrane pieniądze przeznaczano w całości lub w części na obronę kraju. Dopiero za Kazimierza Jagiellończyka zaczęło duchowieństwo uchwałać kontrybucję specjalną dla państwa. Teza ta nie wyklucza wcześniejszego udziału synodów w uchwalaniu „*subsidiu charitativum*”. Kontrybucja kapituły gnieźnieńskiej dla króla w 1414 r. na wojnę z krzyżakami jest pewna. Wątpliwość nasuwa się, czy Stolica Apostolska udzieliłaby wówczas pomocy finansowej na ten cel. Nie wiadomo też, czy w innych diecezjach odbyły się uchwały synodalne w sprawie pomocy na wojnę z krzyżakami.

²¹ *Synod prowincjonalny w Kamieniu*. Kraków 1915 s. 33–34.

²² *Nieznane synody* s. 124–125.

kodyfikacji dla diecezji gnieźnieńskiej, a później dla całej Polski był oryginalnym dziełem M. Trąby.

Statuty diecezjalne M. Trąby z 1414 r. nie mają na wykorzystanej kopii tytułu. Zaczynają się wprost od używanego w dokumentach urzędowego zwrotu: „Nos Nicolaus Dei gratia sancte Gneznensis ecclesie archiepiscopus significamus [...]”. Tekst obejmuje na 16 i pół równo zapisanych stronicach 676 wierszy. Na stronicę przypada średnio 39 wierszy. Dopiski są nieliczne. Możemy wyróżnić teksty oryginalne redaktorów zводу w 11 fragmentach, obejmujących 61 wierszy, czyli 9% całości. Następnie przytoczono dosłownie statuty prowincjalne arcybiskupów gnieźnieńskich z XIII w.: Pełki — 2 fragmenty, mające 13 wierszy, czyli 1,9% całości, i Jakuba Świnki — całość statutów z 1285 r. — 45 rozdziałów w 195 wierszach — 28,8%. Z XIV w. znajdujemy statuty abpa Janisława w 5 fragmentach, mających 51 wierszy — 7,5% całości, i Jarosława — 5 fragmentów, mających 37 wierszy, czyli 5,4% całości. Razem przejęto ze statutów prowincjalnych 56 fragmentów, spisanych w 296 wierszach i obejmujących 43,6% zводу. Następną grupę stanowią przejęte statuty legatów papieskich dla Polski z XIII w. Są to 2 fragmenty Jakuba z Leodium, obejmujące 26 wierszy — 3,8%, i 23 statuty Filipa z Fermo w 242 wierszach — 35,7%. Razem 265 wierszy — 39,5%. Dochodzą 2 fragmenty z *Liber VI* Bonifacego VIII, mające 51 wierszy — 7,5% całości. Przeważały więc polskie ustawy prowincjalne nad ustawami papieskimi, partykularnymi czy powszechnymi w stosunku 43,6% do 39,5%. Więcej jeszcze przeważały teksty z XIII wieku — 71 fragmentów, obejmujących 527 wierszy, czyli 77,2% całości, nad 10 statutami z w. XIV, mającymi 88 wierszy — 12,9% całości.

Szczególne zainteresowanie budzą teksty oryginalne statutów M. Trąby. Spośród 11 fragmentów najobszerniejsze są: wstęp — 11 wierszy, tekst po statutach Jakuba Świnki — 14 wierszy i zakończenie 7 wierszy. Inne są rozrzucone między poszczególnymi członami zводу. Oryginalne jest także nadanie tytułów przytaczanym statutom arcybiskupów i legatów. Wstęp zawiera poza wymienieniem formalnego twórcy zводу najpierw dłuższą arenę, mówiącą o losie statutów wydanych przez arcybiskupów gnieźnieńskich i legatów papieskich, a dotyczących reformy obyczajów, „poskromienia” wykroczeń i przyzwyczajenia do duchownych. Następuje zarządzenie o rozpowszechnieniu tekstu statutów przez archidiaconów i dziekanów wśród rektorów kościołów pod karą 3 marek. Choć te elementy spotyka się we wcześniejszych statutach synodów innych diecezji, wydaje się jednak, że układ i sformułowania wstępu są oryginalne.

Według relacji W. Abrahama umieszczone po statutach Jakuba Świnki z 1285 r. *Nova statuta moderni domini archiepiscopi* przypominają statuty diecezjalnego synodu gnieźnieńskiego z r. 1408 i statuty poznańskie z 1420 r.²³ Statutów tych jest cztery. Pierwszy, nakazujący, aby każdy pleban osobiście nabywał wino mszalne, a nie przez swego duchownego, jest zwykłym zarządzeniem porządkowym. Sformułowane je raczej oryginalnie. Drugi statut mówi o cynowych lub ołowianych flaszkach na wino, które mają nabyć plebani w ciągu 6 miesięcy pod karą 3 marek. Statut 23 synodu gnieźnieńskiego z 1408 r. poza plebanami wylicza wszystkich beneficjatorów, poleca im nabyć wspomniane flaszkę w ciągu 3 miesięcy i nie grozi karą²⁴. Stąd wniosek, że

²³ Tamże s. 124.

²⁴ W. Abraham. *Najważniejsze statuty synodalne archidiecezji gnieźnieńskiej*. Kraków 1920 s. 24–25.

realizacja nakazu szła opornie. Trzeba było rozszerzyć normę i dodać sankcję karną. Wspomniany statut synodalny poznański z roku ok. 1420 poleca w art. 13, aby każdy duszpasterz nabył flaszkę lub naczynie cynowe na wino w 4 miesiące i pod groźbą 3 marek²⁵. Tekst pierwowzoru gnieźnieńskiego z 1408 r. uległ więc rozszerzeniu, modyfikacji. Pominięto ołowiane flaszki, a dodano naczynie cynowe. Normę wzmocniono sankcją karną. Problem ten miał znaczenie także w innych diecezjach. Trzeci z kolei nowy statut zakazuje neoprezbiterom żebrani, by nie wprowadzać zgorszenia wśród duchownych. Poleca również innym duchownym, aby nie dopuszczali do tego. Norma ta została znacznie rozszerzona w 55 statucie synodu poznańskiego z roku ok. 1420. Wzorowana była na 51 statucie lwowskim²⁶. Problem ten był w owych czasach aktualny. Wydaje się, że krótka redakcja statutu gnieźnieńskiego z 1414 r. świadczy o tym, iż było to najwcześniejsze sformułowanie. Czwarty statut, najdłuższy, zajmuje się egzekucją pism arcybiskupa i jego oficjałów przez plebanów i ich wikariuszy. Poleca, aby wykonawca podpisał się i poinformował nadawcę o dniu egzekucji i o tym, czy osoba, przeciw której skierowana była egzekucja, została czy nie została osobiście osiągnięta. Norma ta jest modyfikacją statutu gnieźnieńskiego z 1408 r., który mówi o kurendach archidiaconów i oficjałów oraz o nakazach arcybiskupa i poleca, pod karą ekskomuniki i grzywny 3 marek, aby nie przetrzymywać tych pism u siebie, o ile czas pozwoli, przez noc²⁷. Bliższe porównanie statutów świadczy, iż redaktor gnieźnieński z 1414 r. poruszył problemy aktualne i modyfikował wzory z 1408 r. Jego sformułowania służyły za wzór dla późniejszych statutów.

Do rezerwatów podanych przez Filipa z Fermo w statucie 96 — według wydania Hubego — dołożył M. Trąba swój rezerwat, obejmujący lichwiarzy, kontrakty lichwiarskie, rabunek i inne zobowiązania.

Na zakończenie zwodu podano 3 nowe statuty. Pierwszy z nich dodaje sankcję karną 3 marek i groźbę uwięzienia. Rozdział 29 statutów Jakuba Świnki nakazuje głoszenie zapowiedzi przedślubnych. Rozdział ten przytoczono w pierwszej części zwodu z 1414 r. Sankcję dodano w statucie końcowym. Problem ten budził zadrażnienia ze szlachtą. Poruszał go nieco wcześniej statut 4 synodu abpa M. Kurowskiego z 1406 r.²⁸ Dlatego M. Trąba chciał sankcjami zmusić duchownych, aby nie dopuszczali wyjątków. Następny statut jest zarządzeniem w sprawie aktualnej. Poleca, aby w każdym kościele raz w tygodniu odprawiać przez rok mszę św. za zmarłych podczas aktualnie grasującej zarazy. Wydaje się, że jest to statut oryginalny. Norma prawna ma charakter przejściowy. Ostatni statut zwodu nakazuje, aby proboszczowie utrzymywali w karności swych wikariuszów i innych duchownych. Jest to przypomnienie obowiązku o charakterze dyscyplinarnym.

Poza oryginalnymi statutami i wstępem spotykamy w zwodzie nowe zapowiedzi i streszczenia przytaczanych statutów z XIII i XIV w. Są one zróżnicowane przez redaktora. Najpierw przed przytoczeniem całości statutów Jakuba Świnki z 1285 r. podano tylko „Et primum statuta Jacobi predecessoris nostri, que sequuntur in hec

²⁵ J. Sawicki. *Concilia Poloniae*. T. 7: *Synody diecezji poznańskiej i ich statuty*. Poznań 1952 s. 29, 148.

²⁶ Tamże s. 37 i 159 — statut ma tam numerację (58).

²⁷ Abraham. *Najdawniejsze statuty* s. 32 — statut 73.

²⁸ R. Hube. *Antiquissimae constitutiones synodales provinciae Gneznensis*. Petropoli 1856 s. 222.

verba". Na zakończenie 4 oryginalnych statutów dodano: „Item volumus, quod ponentur statuta Fulconis, Janislai et Firmani de vita et honestate”. Podanie „Item statuimus et volumus, quod statutum Jacobi quoad [...] observetur”. Jest tu wyrażenie woli ustawodawcy, ponawiającego obowiązek zachowania dawnych statutów. Powtarza się to przed zgrupowaniami fragmentów. W zdania przytoczone włączono oryginalne sformułowania treści następujących statutów albo, jak przy statutach Filipa z Fermo, spis tytułów. Przy poszczególnych statutach o tej samej treści zamieszczono tylko napis „Item statutum N. de eodem”. Napisy wyrażają próbę systematyzacji materiału ustawodawczego. Przeprowadzono ją w ogólnych tylko zarysach i w sposób niedoskonały. Ciekawe też, że w pierwszym zdaniu „Nos [...] in hac sacra synodo diocesana duximus [...]”, jak i przed rozpoczęciem nowej grupy statutów „[...] volumus, statuimus [...]” użyto 1 osoby l.mn. Natomiast ostatnie zdanie „Explicunt statuta per modernum dominum Nicolaum archiepiscopum edita sub anno Domini M°CCCC°XIII°” jest w 3 osobie l.poj. Użycie tych form wskazuje, że jest to dodatek notariusza. Jeśli porównamy napisy i tytuły tekstu synodu diecezjalnego z 1414 r. z rubrykami zwodu M. Trąby z r. 1420, widzimy jakieś dalekie podobieństwo między pierwszą niedoskonałą próbą a wyrobionym, konsekwentnym usystematyzowaniem obszerniejszego materiału na wzór zbiorów dekretów papieskich.

Ponad 90% statutów synodalnych obejmują teksty arcybiskupów gnieźnieńskich z XIII i XIV w. oraz legatów papieskich i zbioru dekretów Bonifacego VIII z XIII w. Według treści można je ująć w cztery grupy następujące po sobie. Grupa I i III są zwartym odpisem całości statutów prowincjalnych z 1285 r. i części legackich z r. 1279. Grupy II i IV są zestawami statutów różnego pochodzenia.

Pierwszą grupę stanowią statuty Jakuba Świnki z 1285 r. Po wstępie i po zdaniu objaśniającym, iż następują statuty abpa Jakuba, umieszczono je pod tytułem niezbyt odpowiadającym treści *De septem sacramentis* w 195 wierszach, czyli w blisko jednej trzeciej zwodu, w całości, tj. w 45 rozdziałach²⁹. Mówią one najpierw o obowiązkach duchownych, zajmujących stanowiska kościelne. Następnie — o życiu i przyzwoitym prowadzeniu się duchownych; w dalszym ciągu — o dopuszczaniu do błogosławienia małżeństw; wreszcie — o zachowaniu kar kościelnych. Jest to systematyzacja w dość dalekim przybliżeniu, gdyż statuty zawierają bardzo zróżnicowane i słabo uporządkowane postanowienia. Przy ich lekturze nasuwa się jednak jakaś analogia do systematyzacji zbiorów dekretów papieskich.

Drugą grupę statutów można zatytułować *De vita et honestate clericorum*. Składa się ona z 6 statutów pochodzących od arcybiskupów — Pełki, Janisława i Jarosława oraz od legata Filipa z Fermo. Całość obejmuje 87 wierszy. Statuty ułożono według zbliżonej treści. Są przeplatane objaśniającymi zdaniami redaktorów zwodu.

Trzecią grupę stanowi zwarty zestaw 19 statutów legata Filipa z Fermo w 185 wierszach. Mówią one najpierw o podstawowych prawdach wiary, a następnie o poszczególnych sakramentach św. i o praktycznych zagadnieniach sprawowania sak-

²⁹ Tamże s. 165-180; *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*. T. 1. Poznań 1877 s. 510-515 (dalej cyt.: KDWP); A. Z. Helcel. *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*. T. 1. Warszawa 1856 s. 382-387; por. Subera. *Synody prowincjonalne* s. 49-53.

ramentu pokuty. Spisane są po kolei według rozdziałów 83-104 w wydaniu R. Hubego³⁰. Opuszczono tylko rozdział 93 — o spowiedzi kandydatów do święceń i 97, wzięty z rozdziału 22 Soboru Laterańskiego IV — o pierwszeństwie duchownego zaopatrzenia chorych przed podjęciem leczenia ich ciał. Redaktor uznał te normy za nieaktualne dla diecezji. Rubryki są w części zmodyfikowane. Zestaw ten można by nazwać podręcznikiem teologii i przepisów kanoniczno-pastoralnych dla duchowieństwa parafialnego.

Ostatnią grupę można zatytułować — o karach kościelnych. Obejmuje ona 14 statutów arcybiskupów: Pełki, Janisława i Jarosława, legatów: Jakuba z Leodium i Filipa z Fermo, oraz 2 rozdziały z *Liber VI* Bonifacego VIII. Statuty tej grupy poprzedzono streszczeniami podanymi przez redaktorów. Dodano też 3 oryginalne statuty. Całość obejmuje 187 wierszy. Poruszono aktualne bolączki i przepisano sankcje karne. Są między innymi postanowienia karne dotyczące spraw małżeńskich. Tekst Bonifacego VIII przedstawia skutki interdymy i sposobów realizowania tej kary w praktyce.

Jeśli chodzi o systematyzację całości, zauważamy w układzie pewne podobieństwa do układu ksiąg dekretalów. Widoczne to jest szczególnie w grupie II — *clerus* i w ostatniej — *crimen*. Naśladowanie wzoru było jeszcze w stopniu niedoskonałym. Nie może być jednak porównania z systematyzacją zwodu z 1420 r. W związku z tym nasuwa się pytanie, czy pod względem wykorzystania źródeł statuty diecezjalne uniejowskie były wzorem dla statutów prowincjalnych wieluńsko-kaliskich. Porównanie na podstawie *Rozkładu statutów kaliskich na ich źródła* W. Abrahama³¹ pozwala ustalić jedynie 13 tych samych statutów z polskich synodów prowincjalnych i legackich i w jednym, i w drugim zwodzie. Jest to zbyt wąska podstawa, by można było wysuwać wnioski o zależności redakcyjnej pomnika późniejszego od wcześniejszego. Mógł powstać równocześnie projekt. Wykonanie było jednak odrębne.

Charakterystyczne jest wreszcie wykorzystanie źródeł synodalnych przez autorów zwodu z 1414 r. Dziś dysponujemy dwoma rodzajami tekstów. Pierwszy oparty jest na autentyku Jarosława Bogorii Skotnickiego przesłanym w r. 1357 z synodu w Kaliszu do nieobecnego biskupa wrocławskiego Przecława. Zestaw synodów przepisał z polecenia arcybiskupa notariusz *publicus auctoritate imperiali* kleryk krakowski Jan, syn Piotra z Nowego Miasta. Zbiór ten obejmuje synody prowincjalne arcybiskupów gnieźnieńskich z XIII i XIV w. Wydał go drukiem A. Z. Helcel w *Starodawnych Prawa Polskiego Pomnikach* (t. 1. Warszawa 1856 s. 331—412). Do tekstu statutów prowincjalnych włączył Helcel interesujące nas statuty legata Jakuba z Leodium z 1248 r. na podstawie rękopisu tegoż Jakuba jako papieża Urbana IV z 3 VI 1263 r. Włączył też statuty legata Filipa z Fermo z 1279 r. przedrukowane z „*Annales ecclesiastici*” O. Raynalda, ogłoszonych w zbiorze G. D. Mansiego (t. 3. Lucae 1748 fol. 623-636)³². Zasadniczo na tekście Helcela oparli się wydawcy synodów prowincjalnych

³⁰ *Antiquissimae* s. 138-151.

³¹ *Statuta synodu prowincjonalnego w Kaliszu z 1420 r. Rozprawy i Sprawozdania z posiedzeń Wydziału Hist.-Filoz. A. U. Kraków 1888 s. 170-181.*

³² W dodatku przedrukował Helcel (s. 417-428) z dzieła Hubego brakujące u Raynalda statuty Filipa z Fermo.

i legackich w *Kodeksie dyplomatycznym Wielkopolski* (t. 1. Poznań 1877 i w tomach 2-3). Teksty synodów podano tam wśród innych dokumentów w układzie chronologicznym. Po części uwzględniono w tekście lub przypisach obszerniejszą redakcję statutów.

Drugi rodzaj tekstów synodalnych oparty jest na 2 rękopisach z końca XIV lub z początków XV w. Są to: kodeks z Biblioteki Żańskich przechowywany w Bibliotece Cesarskiej w Petersburgu i kodeks K. Stronczyńskiego, referendarza senatu w Warszawie, przekazany do Biblioteki Baworowskich we Lwowie i tam przechowywany pod numerem 995³³. Na podstawie tych dwóch zbiorów rękopiśmiennych wydał R. Hube *Antiquissimae constitutiones synodales provinciae Gneznensis* (Petropoli 1856). Wydawnictwo to zawiera obszerniejszą redakcję statutów niektórych synodów prowincjalnych i legackich niż publikacja Helcla.

Redaktorzy statutów z 1414 r. wykorzystali tekst zbioru rozszerzonych statutów. Przykładem tego są najpierw statuty Jakuba Świnki z 1285 r. Tekst R. Hubego zawiera 9 końcowych statutów 35-43, których nie ma w wydaniu A. Z. Helcla³⁴. W. Abraham uważa, że dodane statuty są uzupełnieniem statutów synodalnych z 1285 r. i były ogłoszone poza synodem przez Jakuba Świnkę w latach 1287-1314. Prawdopodobnie — według niego — Mikołaj Czech dołączył je w r. 1319 do zbioru statutów wspomnianego arcybiskupa³⁵. Okres od umieszczenia w statutach Klementyn do ukazania się zbioru Czecha jest dość krótki. Przytoczony c. 1, 3, 8 Klementyn *De decimis, primitiis et oblationibus* mówi o naruszeniu uprawnień dziesięcinnych duszpasterzy przez zakonników. Wydany został na soborze w Vienne, włączony do zbioru Klementyn przed 25 X 1317. Zdanie „Similiter est nunc statutum in Clementinis: De decimis, capitulo primo“ świadczy jednak, że tekst statutu spisano wkrótce po ukazaniu się Klementyn. Podczas przepisywania statutów prowincjalnych w 1357 r. z polecenia abpa Jarosława uznano te statuty za nieaktualne. Weszły one jednak do zbioru ustaw i były wykorzystane przy redakcji statutów z 1414 r.

Podobne przykłady znajdujemy w odniesieniu do statutów legackich. A. Z. Helcel poszedł za jednym źródłem i umieścił tylko 26 statutów przesłanych przez Urbana IV w 1263 r. Pominał zaś 10 statutów synodu legackiego z 1248 r., przesłanych wcześniej do Polski³⁶. Natomiast rękopisy z Biblioteki Żańskich i Baworowskich umieszczają najpierw 10 wcześniejszych statutów z 1248 r. Z takiego zbioru statutów legackich korzystali redaktorzy synodalni w 1414 r. Podobnie jest ze statutami Filipa z Fermo z 1279 r. Helcel przedrukował je od O. Raynalda, który oparł się na kodeksach — Vaticanus i Vallicellanus. Zawierają one tylko część 74 i 75 rozdziału. Na 128 rozdziałów brakuje więc ponad 53. Redaktorzy statutów w 1414 r. zaczerpnęli większość użytych rozdziałów z części brakującej w wymienionych kodeksach rzymskich.

³³ W. Abraham. *Studia krytyczne do dziejów średniowiecznych synodów prowincjalnych Kościoła polskiego*. Kraków 1917 s. 21-22.

³⁴ KDWP (t. 1 s. 514-515) podaje te statuty za Hubem.

³⁵ *Studia krytyczne* s. 55-57.

³⁶ To samo uczynił M. de Montbach. *Statuta synodalia s. Ecclesiae Wratislaviensis*. Wratislaviae 1855 s. 298-312. KDWP zamieścił 10 wcześniej przesłanych statutów (t. 1 s. 586-587). Krótszy też jest w wydaniu Helcla zestaw statutów abpa Jarosława z 1357 r. niż w wydaniu Hubego. Trudno stwierdzić, z którego rękopisu czerpali redaktorzy statutów z 1414 r. przy przepisywaniu tekstu z 1357 r.

W wydaniu statutów archidiecezji gnieźnieńskiej z 1414 r. posłużymy się dla porównania tekstami opartymi na rękopisach wydanych przez Helcla i Hubego. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski* zawiera przedruki z tych wydawnictw. Porównanie rękopisu statutów z 1414 r. z wymienionymi przedrukami tekstów z XIII i XIV w., a najpóźniej z początków w. XV wykazuje wiele różnic. Często lekcja gnieźnieńska jest jaśniejsza przez dobranie bardziej właściwych rzeczowników i innych części mowy. Normy prawne synodu z 1414 r. zostały uproszczone przez wprowadzenie w orzeczeniach trybu orzekającego w miejsce warunkowego. Stronę czynną zamieniano nieraz na bierną. Wprowadzano skróty. Inny nieco jest podział na zdania. Zakres przepisów zależnie od potrzeb praktyki administracyjnej ścieśniano lub rozszerzano³⁷. Wprowadzone zmiany są na ogół drobne. Ogólnie można stwierdzić, że tekst z r. 1414 bardziej jest zbliżony do tekstu wydanego przez Hubego. Analogiczne zmiany spotykamy w odniesieniu do tekstów z *Corpus Iuris Canonici*. Uwidacznia to porównanie statutów z 1414 r. z tekstami wydanymi przez E. Friedberga.

Autorzy statutów gnieźnieńskich nie chcieli reformować przytaczanych tekstów arcybiskupich, legackich czy papieskich. Powoływali się na nie w nagłówkach. Cytowali je *in hec verba*. Przepisujący tekst notariusz wprowadzał jednak zmiany, które wydawały mu się wskazane. Uwidocznienie tych ingerencji ma znaczenie dla badań nad rozwojem realizacji norm synodalnych na przestrzeni wieków w administracji i w duszpasterstwie.

³⁷ Przy odnotowywaniu różnic posłużono się skrótami: HL — Helcel, HU — Hube i FR — Friedberg.

[215] Nos Nicolaus Dei gracia sancte Gneznensis ecclesie archiepiscopus significamus universis, quod attendentes, quoniam licet per venerandos in Christo prelatos suos, tam archiepiscopos sancte Gneznensis ecclesie predice predecessores nostros quam apostolice sedis legatos diversa statuta fuerunt et sunt edita pro reformatione morum et coercicione excessuum ac conversacione honesta clericorum nostre provincie, que tamen in desuetudinem iam antiquitus devenerunt, abolita ac si numquam essent facta, aliqua ex eis ne in totum videlicet abrogata in hac sacra synodo diocesana duximus publicanda volentes et decernentes, ut quilibet archidiaconorum nostre diocesis ipsa habeat et per se inter suos decanos aliis ecclesiarum rectoribus ad rescribendum det et presentet, ut quilibet plebanus ipsa statuta habeat et contenta in eis teneat et observet sub pena trium marcarum per archidiaconos exigenda et nobis presentanda.

Et primum statuta domini Jacobi archiepiscopi predecessoris nostri, que secuntur in hec verba.

De septem sacramentis^a

In nomine domini nostri Iesu Christi. Amen. Cum apostolus dicat:¹ „fundamentum aliquod nemo potest ponere quam id, quod est Christus Iesus“^b et ex eo^c Gregorius inserat:² „ubi Christus fundamentum non est, nullius boni operis potest esse superedificium“, nos Jacobus miseratione divina Gneznensis archiepiscopus una cum venerabilibus patribus, „nostris fratribus episcopis“ provincie Polonie constitutionibus predecessorum nostrorum manentibus illibatis propter multitudinem emergentium casuum et succrescentem maliciam perversorum aliqua duximus statuenda a fundamento, quod positum est, quod est Christus Iesus³ et fide catholica, que de ipso et supra⁴ ipsum fundata est utpote supra firmam principaliter inchoantes.

(1) In primis ergo statuimus: quocienscumque episcopi per suas dioceses synodos celebraverint, omnibusque presbiteris et clericis per se aut⁵ suos vicarios sacramenta ecclesie et articulos fidei cum⁶ symbolo apostolice exponere et distinguere debeant sigillatim, cum eos scire omnes clerici explicite teneantur in hunc modum. Septem sunt sacramenta ecclesie: baptismus, confirmacio, Eucharistia, penitencia, extrema unctio, sacer ordo, matrimonium, que per ordines⁷ id est versiculo designantur: „abluo, firmo, cibo, luo, linio, proveho, nubo“. Articuli vero fidei patent in symbolo taliter distinguendo: primus articulus „Credo in Deum“ etc.; secundus incipit⁸ et in Iesum Christum⁹; tercius „passus sub Poncio“ etc.; quartus „descendit ad inferos in anima tantum“ etc.; quintus¹⁰ „tercia die resurrexit a mortuis“; sextus „ascendit ad celos in anima et corpore“; septimus „inde venturus est“¹¹ etc.; octavus „credo in Spiritum Sanctum“; nonus „sanctam ecclesiam catholicam“; decimus „sanctorum communionem“; undecimus „remissionem peccatorum“¹²; duodecimus „carnis resurrectionem“ etc. Hij autem articuli secundum theologos taliter distinguuntur, secundum vero iuristas sunt septem. Et cum hiis versiculis designantur:¹³ „Nascitur, abluatur, patitur, descendit ad ima, surrexit“¹⁴ et ascendit, veniet¹⁵ discernere cuncta“.

(2) Item statuimus, quod omnes clerici, dum horas dicunt¹⁶ in prima et in completorio, symbolum predictum dicant distincte et eciam omnes horas; et dum sunt¹⁷ apud suas ecclesias, in ecclesiis ipsas taliter alta voce, quod se intelligant et ab aliis audiantur; et ante quamlibet horam dicant orationem dominicam. Post horas¹⁸ vero „Salve regina“ cum tribus collectis: prima de domina: „Protege domine“ etc.; secunda contra gentiles: „Deus, qui sanctam civitatem“; tertia pro ecclesia¹⁹: „Exaudi Domine ecclesiam tuam“ cum illo: „Et pacem tuam nostris concede temporibus“. Ante horas vero de domina „Ave Maria“ genibus provolutus.

(3) Statuimus eciam, ut omnes presbiteri singulis diebus dominicis intra missarum solempnia dictum symbolum et orationem dominicam et salutationem virginis gloriose decantato symbolo loco sermonis exponere [215v] populo debeant in polonico et festa indicare. Si qui autem adeo periti fuerint, exponant Evangelium ad bona operanda²⁰ et vicia fugienda et ad divinum officium aut saltem ad Corpus Christi videndum populum inducentes. Et ante elevationem campana pulsetur, ut homines concurrant ac deinde, ut orent pro domino papa et omni gradu ecclesie, pro regibus et principibus, cunctoque populo christiano, pro pace et bono statu terre²¹ et cunctis, que sunt universorum et singulorum usibus profutura²², specialiter autem pro benefactoribus et patronis ac generaliter pro vivis et defunctis ibi sepultis.

¹ 1 Cor 3, 11.

² List do Anastazjusza Antiocheńskiego z kwietnia 599 r. Św. Grzegorz. Listy. T. 3. Tłum. J. Czuj. Warszawa 1955 s. 165.

³ Dwa razy napisano „peccatorum“.

⁴ Przedtem przekreślono wyraz „ecclesie“.

(4) Preterea, ut populus suas non subterfugiat ecclesias, maxime in sepulturis eligendis, sed ad eas potius ipsius devocio excitetur, statuimus et firmiter precipimus observari, ut beneficia et nomina benefactorum ecclesie cuiuslibet habeantur in scriptis et post cohortacionem hominibus^y publice recitentur, et^z ut pro ipsis fiat oratio spiritualis^{aa} et dies obitus eorum in libris et prope sepulchra parietibus adnotetur^{ab}, et^{ac} eorum anniversarium presentibus^{ad} nunciatur, qui ad eorum invitentur exequias talibus precipimus celebrari. In fine autem exhortacionis huiusmodi populus generalem confessionem faciet in hec verba: „Kayansan bogu“ etc.^{ae}

(5) Item statuimus, ut in omnibus ecclesiis nostre provincie cathedralibus et conventualibus historia beati Adalberti habeatur in scriptis et ab omnibus usitetur et cantetur.^{af}

(6) Statuimus insuper ad conservacionem et promocionem lingue polonice: in singulis locis ecclesiarum cathedralium et conventualium et aliis locis quibuscumque^{ag} non ponentur^{ah} rectores scholarum nisi linguam polonicalem^{ai} proprie sciant et possint pueris exponere auctores^{aj} in polonica lingua.

(7) Item volumus et statuimus, ut archidiaconi dum officium visitacionis exercent^{ak}, ab omnibus presbiteris sibi subiectis audire canonem teneantur ex eos, si quod legunt intelligunt^{al} examinare ex officio^{ai} missee toto ordine in verbis, gestibus atque signis. Huic eciam constitutioni addicientes^{am} statuimus, ut tunc presentes constituciones apud ipsos presbiteros videant et in eis ipsos examinent, si eas execuntur^{an}, diligencius inquirentes.

(8) Item statuimus, ut presbyteri et rectores ecclesiarum sacerdotalia et altaria munda^{ao} semper habeant ornamenta. Addicimus^{ap} eciam, ut Eucharistiam et alia ecclesiastica sacramenta munde servare debeant et decenter.

(9) Statuimus eciam, ut ecclesias suas habere debeant inferius et superius omni sorde mundatas. Nam verecundum est in sacris, quod dedecor^{aq} est in prophanis.

(10) Item statuimus, quod^{ar} non vendantur ecclesiastica sacramenta, cum gracia debeat gratis dari.

(11) Addicientes^{as} eciam statuimus, ut infirmi sine dilacione quociens^{at} opus est visitentur, et quod Eucaristia per sacerdotes precedente sono campane in civitatibus aut^{au} precedente lumine honorifice deferatur.

(12) Preterea statuimus, ut de hijs omnibus et aliis, que ad officium pertinent sacerdotum et aliorum quorumlibet sacerdotum^{av}, que cauta sunt^{aw}, per archidiaconos aut ipsorum vicarios dum visitacionis exercent officia^{ax} et^{ay} in hijs delinquentes secundum qualitatem delicti ab eisdem^{az} archidiaconis puniuntur.

(13) Preterea statuimus, ut cimiteria semper sint plantis circumdata, vel fosato, ut sacrum dinoscatur a non sacro.^{bb}

(14) Preterea^{bc} precipiendo mandamus^b, ut nullus audiat missam^{bd} presbiteri, quem scit habere concubinam^{be} [216] indubitanter^{bf} ut subintroductam mulierem. Unde eciam ipsa^{bg} sancta^e synodus hoc capitulum^{bh} sub excommunicatione statuit dicens: quemcumque sacerdotum, diaconorum, subdiaconorum post constitutum beate memorie predecessoris nostri beati Leonis pape aut^{bi} Nicolai episcopi: de castitate clericorum concubinam talem^{bj} duxerit vel ductam non relinquerit, ex potestate omnipotentis^{bk} Dei et auctoritate apostolorum principum Petri et Pauli precipimus et omnino contradicimus, ut missas^{bl} non cantent nec Evangelium legant neque epistolam ad missam neque^{bl} in presbiterio cum hijs^{bm} ad divina officia, qui prefate constitutioni obediens sunt^{bn}, neque partem ab ecclesia suscipiat.

(15) Item cum publici concubinarij excommunicati sunt^{bo} ipso facto per constituciones venerabilis patris domini Philippi Firmani⁷, episcopi quondam in partibus Polonie apostolice sedis legati ac per consequens irregulares, quia divinis officiis se immiscent^{bp}, nec non^{bq} quia plures alii ipsis^{bq} communicando per eiusdem Philippi constituciones^{laqueum} maioris excommunicationis incurrunt^{br}. Cum eciam per constituciones venerabilis patris Guidonis quondam legati Polonie^{bs} tales sunt privati suis^{bs} beneficiis ipso facto^{et} sic sacrilegij crimen incurrunt^{bt} et archidiaconi suspensi sunt^{bu} ab officiis ipso iure, si hoc^{bv} negligunt emendare, et si^{bw} per^{bx} hoc frequens et grave multorum imminet periculum animarum, nos hijs irrevocandis positis iterum^{by} duximus providendum, ut cum archidiaconi super corri-

⁵ C.5 i 6 D 32, FR I 117-118.

⁶ Poprzedza wyraz zamazany.

⁷ HU c.14 s. 80-81.

⁸ HU c.73 s. 125-129.

⁹ HU c.1 s. 58-59.

gendis talium excessibus negligentes^{bz} visi fuerint, diocesani unam^{ca-} aut plures^{-ca} personas iuratas, fide dignas per singulas ecclesias suarum diocesum secreta transmittent^{cb} et concubinas huiusmodi per suos^{cc-} nuncios faciant captivari, etiam invocato, si ad hoc opus esset, brachio seculari patronorum aut etiam villanorum; capte autem cum sua prole taliter acquisita pro arbitrio diocesani redigantur in perpetuam servitutem. Aut si diocesis visum fuerit, recepta fideiussoria cautione pro qualitate delicti fustigata dimittatur;^{cd} et nihilominus contra personas per censuram ecclesiasticam procedatur et bona pro talibus comparata in usus eiusdem ecclesie convertantur.

(16) Item statuimus, ut ecclesiarum possessiones secularibus personis, cum per hoc in totum alienari solent,^{ec} nullatenus concedatur; si que^{ci} concessae sint, per eos, ad quos pertinent, infra anni curriculum^{cg} revocentur; quod si neglexerint, ipsorum negligencia^{ch-} per episcopos suos suppleatur^{-ch}; ecclesiasticis personis tamen et etiam laicis eisdem tamen servantibus, utrisque litteraria^{ci} cautione prestita concedi poterunt de suorum diocesanorum assensu ita, quod nullatenus ad suos transeant successores.

(17) Preterea volumus et ordinamus, ut nulla persona seu collegium, cuiusque dignitatis sit,^{ci} status prout iuris est irrequisito diocesano ecclesias vel monasteria fundare presumant^{ck}. Si qui vero contravenirent, populus ab ipsorum divinis ac^{cl} demum a communione protinus arceatur, cum per hoc dissolvatur nervus ecclesiasticae discipline. Si qui vero contra^{ci} dixerint, privilegia^{cm} se habere, nobis ea usque ad instans Pascha debeant presentare.

(18) Et quum preterita pericula nos^{cn} circa futura cauciores, volumus et ordinamus, ut si aliquae persone aut^{co} collegia a nostra se provincia separaverint, scisma quodam modo faciendo, cum iam quidam per factum huiusmodi a sui diocesis obedientia recesserint, pontificalia eis ministeria et ecclesiastica beneficia [216v] sepulture videlicet et elesimone [sic] penitus denegentur et si canonice moniti ad unionem vel obedientiam non reddiderint^{cp}, extunc populus ab ipsorum communione districtius arceatur. Insuper a personis ecclesiasticis et^{cq} ad hospicia nullatenus colligantur. Hoc ipsum extendi volumus ad eos, qui iam scisma et inobedientiam huiusmodi commiserint.

(19) Et quoniam quidam religiosi hos^{cr} terrigenos nostros Polonos ad ordinem recipere frequenter aspernantur, alienigenas pocius amplectentes, cum ab indigenis beneficia receperint^{cs}, pro quorum salute monasteria-pocius sunt fundata, volumus et ordinamus^{ct}, ut ab huiusmodi contemptu per diocesanum episcopum per subtractionem beneficiorum, ut supra sautum est, arceantur; et si aliqui^{cu-} dicunt contra hoc^{cu} habere privilegia, eadem teneantur nobis infra Pascha proximum presentare.

(20) Item cum et alias sit statutum, ut nullus cuius condicio, status, genus et conversatio ignota est ad ordines admittatur, nos hoc iterum innovantes addicimus^{cv}, ut nullus etiam^{cw} extra nostram provinciam promotus, ad serviendum in nostra provincia ad^{cx} recipiendum beneficium permittatur, nisi prius per diocesanum fueri admissus et hoc per litteras eiusdem diocesis patentes ostendat.

(21) Item quia plurimi vicarios recipiunt^{cy} ad suas ecclesias minime^{cz} idoneos vel ignotos, ut eis salarium minus solvant, volumus, ut omnes vicarii huiusmodi archidiaconis presententur, ne in litteris admissionis idem plebani possint decipi ne sigillis.

(22) Item volumus, ut vicarios idoneos in suis ecclesiis perpetuo convenient et victum quinque marcharum eis predestinamus habere.

(23) Item statuimus, ut cum ad alios sacros ordines debent^{da} ordinari, non recipiantur, nisi confessi, ne executione suorum ordinum careant, si fuerint in mortali peccato.

(24) Item statuimus, ut cum fuerint ordinati, ordinationis sue litteras habere teneantur. Similiter cum beneficiati fuerint, investiture sue litteras debent obtinere.

(25) Item statuimus, ut ullus^{db} beneficiatus se a sua ecclesia extra provinciam aut diocesim audeat absentare, nec alicui servire nisi de sui diocesis licencia speciali.

(26) Item cum^{dc} episcopi fundant ecclesias aut fundatas dotare voluerint^{dd}, statuimus, ut eorum perpetua memoria^{de} habeatur in scriptis et sub sigillo prelati et patroni littera diligenter conservetur. Si que autem decime pro usibus eiusdem ecclesie fuerint assignate, sub certa limitatione terre et quantitate valoris debeant assignari ita, ut^{df} ex crescencia, si que esset^{dg}, in posterum ad mensam episcopi revertantur. Hoc autem ad cathedrales ecclesias volumus^{dh} extendi.

(27) Cum^{di} vero non sit malicia hominum indulgendum, et quorundam adeo malignitas inolevit, ut cum homines innoxii plena securitate se gaudere credant, ipsi peiores publicis viarum predonibus seu piratis homines insontes temeritate propria capiunt et faciunt captivari, statuimus, ut ad instar nocturnorum populorum agrorum seu robatorum publicarum stratarum huiusmodi detestabiles predatores seu pocius proditores ipso facto sententiam excommunicationis incurrant et loca, in quibus habitaverint et in

quibus captivi detenti fuerint, ecclesiastico supponatur interdicto donec captivi^{d1} taliter absque ullius^{dk} exactione pecunie pristinae reddantur sanitati.^{dl}

(28) Item cum statutum sit, ut cum aliqui excommunicati in suis curiis^{dt} detinent, in curiis eorum divina officia non debeant celebrari: nos addicentes^{d1m} statuimus, ut si aliqui clerici moniti contra predictum statutum venerint, ab officiis et beneficiis suis^{dn} sint suspensi.

(29) Et quoniam [217] cautum est, ut coniuratores et conspiratores a proprio gradu cadere debeant, statuimus, ut si qui clerici^{do} reperti fuerint, suis beneficiis spoliuntur.

(30) Item statuimus et firmiter precipimus observari, ut si qui clerici quibuscumque personis contra ecclesiam prestiterint patrocinium, consilium et favorem, si beneficiati sint, ipsis beneficiis sint privati. Si vero non, ad ecclesiastica beneficia sint inhabiles obtinenda.

(31) Item statuimus, quod cum aliqui copulandi fuerint, banna tribus diebus dominicis continuis in eorum parochiis promulgentur.

(32) Item si rapta puella fuerit^{dp} aut se rapi precepit^{dp}, raptori nullatenus copuletur donec reddatur pristinae libertati. Et presbiteri taliter copulantes pena trium marcharum argenti puniantur.

(33) Item cum periculosum sit divorcii sententiam ab imperitis proferri, statuimus, ut tales sententie non nisi a diocesanis^{dq} vel archidiaconis iuris peritis ferantur.

(34) Item cum Iudei melioris conditionis^{dr} non debent esse^{dr} christianis, et christiani res furtivas, quamvis emptas vero domino absque solutione precii cogantur ad restitutionem ipsarum,^{ds} statuimus, ut Iudei apud quos res furtive invente fuerint absque solutione precii cogantur ad restitutionem ipsarum^{dt}. Si qui vero in hac abusione^{du}, ut res apud eos reperte^{dv} nisi certa^{dw} pecunia restituant, aut manu tenuerint aut eciam defensaverint per censuram ecclesiasticam compescantur.

(35) Item statuimus, ut nullus apud Iudeos res sacras aut^{dx} libros deponere presumat vel quomodolibet obligare nisi in gravi necessitate de licencia prelatorum.

(36) Item cum sit scriptum: „diligenter agnosce vultum peccoris^{dy} tui“,¹⁰ statuimus et firmiter precipimus observari, ut nullus investiat aliquo beneficio curam animarum habente, nisi natus in terra et eiusdem terre idiomate peritus¹¹.

(37) In¹² anniversario ducis aut ducisse, episcopi in qualibet ecclesia conventuali misse et vigilie solemniter dicantur^{dz}.

(38) Nullus episcopus in consecracione alicuius ecclesie debet decimam aliquam sine assensu sui capituli dare.

(39) Quociens archidiaconi parochias visitant, prius plebi sibi subdite^{ea}, qui ancillas habent aut alias mulieres impudicas in suis curiis, que publice turpitudines suas faciunt, caste eas^{eb} vivere moneant, quia male consensunt, qui cum possunt non prohibent.

(40) Laici^{ec} decimas non alienent^{ec} a propria ecclesia, cui de iure debentur. Si ecclesia aliqua eas de manu laici^{ed} suscepit, novit se interdictam^{ee}. Si clericalis persona est, sciat se excommunicacioni subiaccere. Hec sacra synodus statuit. Similiter est nunc statutum in Clementinis: De decimis, capitulo primo¹³.

(41) Ne aliquis clericorum excommunicatus vel suspensus per aliquam curiam magnatorum se volens tueri in ea audeat suum exercere officium, sacerdotes qui in curia magnatorum missam celebraverunt^{ef} antequam eam incipiant dicant: si quis excommunicatus est, hic recedat et qui aliquem scit^{eg} excommunicatum, cum ipso nullam audiat missam.

(42) Archidiaconi vel decani suorum subditorum excessus episcopis suis fideliter studeant intimare. Statuimus, ut episcopi^{eh} ad denunciacionem suorum archidiaconorum correccionis officium studiosius impendant in subiectos. [217v]

(43) Ad nostras pervenit aures, quia^{ei} quidam seculares iudices pretextu reconventionis clericos iudicare presumant, quod omnibus modis inhibemus.

(44) Audimus eciam de decimis fraudandis et de manipulis prociendis a festo sancti Jacobi; quod pro iniuria reputantes pati nolumus, sed iure quo predecessores nostri ab antiquo sunt usitati^{ej}.

¹⁰ Prov 27, 23.

¹¹ Dotąd, tj. do statutu 36 włącznie tekst Jakuba Świnki z synodyku Jarosława wydał HL § 1-36 s. 382-387. Dalsze statuty ogłosił HU c.35-42 (różnica w numeracji) s. 178-180; KDWP t. 1 s. 514-515.

¹² Po literze „I“ u góry zamazane litery skrótów: -tem a. d. us.

¹³ Cytacja: Clem. De decimis „Religiosi quicumque“, 1, 3, 8 Clem, FR II 1164-1165. Prawdopodobnie to ostatnie zdanie zostało dopisane do statutów synodalnych później, po ukazaniu się zbioru Klementyn.

(45) Eciam innotuit nobis, quod quidam laici temeritate propria^{ek} nobis et invitis plebanis ecclesiarum altaria construere vel alia loca sub altaris speciei ornare presumunt, ut ad ea spirituales^{el} oblationes offerantur, quas ut dicunt ad opus ecclesie destinandas pro sue voluntatis arbitrio dispensare non verentur in plebanorum non modicum preiudicium et gravamen. Nolentes igitur sustinere, ne humani generis inimicus ipsorum animas occasione huiusmodi^{el} excessus inextinguibilis^{cl} laqueo valeat irretire, precipimus, ut in quacumque ecclesia altaria aut loca alia^{en} huiusmodi sunt^{eo} constructa, si post primam aut secundam ammonicionem constructores eorum ea neglexerint amovere, sacerdotes ea auctoritate nostra^{ep} amoveant^{er} vel a divinis abstineant donec amoveantur.

Secuntur nova statuta moderni domini archiepiscopi

(46) Ultra, que volumus, statuimus, decernimus et ordinamus, quod quilibet plebanus per se vinum procuret et non per clericum suum.

(47) Item statuimus, quod de cetero plebani habeant et infra hinc et sex menses acquirant stanneas seu plumbeas flascas, in quibus vinum servant sub pena trium marcharum.

(48) Item statuimus, quod de cetero non mendicent nec admittantur ad mendicandum propter scandalum cleri novi sacerdotes.

(49) Item statuimus, quod plebani et eorum vicarii in executionibus litterarum nostrarum et officialium nostrarum quorumcumque se subscribant et notificent nos et officiales nostros de die executionis per ipsos facte et si persona, contra quam erit huiusmodi executio facienda, fuerit aut non fuerit personaliter apprehensa.

Item volumus, quod ponentur statuta Fulconis, Janislai et Firmani de vita et honestate necnon de tonsura et habitu clericorum ac de ebrietate vitanda, que secuntur in hec verba. Et primo Fulconis sic statuentes et dicentis^{et}.

(50) Statuimus igitur, ut omnia de reverencia sacramentorum et de honestate ministrorum ecclesie, ut^{es} in antiquis^{et} constitutionibus predecessorum^{eu} nostrorum iam dudum fuerunt promulgata^{ev} ab omnibus nostris subditis inviolabiliter observentur; videlicet: ut mundiciam servant, irreprehensibiles sint in opere, divina officia devote peragant, ab indecentibus negociis abstineant^{ew} et habeant tonsuram competentem, vestes in qualitate et quantitate clericali officio competentes, videlicet, ut non sint rubre^{ex} nec virides nec virgulate^{ey} nec nimia^{ez} longitudine nec brevitate^{ez} nec aliter indecentes manicas habeant, nec consutiles calceos, nec rostratos etc^{fa}14.

Item statutum Janislai de eodem

(51) Cum divinis cultibus mancipandi tales esse debeant, qui digne possint tractare dominica sacramenta, ideoque statuimus et hortamur in Domino, ut clerici a vita vulgari seclusi a mundi voluptatibus et deliciis lubricis, crapula et ebrietate prorsus abstineant: non spectaculis, non pompis intersint^{fc}, convivia publica fugiant, privata vero tantum [218] pudica et sobria colant^{fc}. Ioculatoribus, hystriionibus, goliardis^{fd}, buffonibus non intendant, nullaque eis sub excommunicationis pena^{fc} dona tribuant; turpium lucrorum occupationes, fraudisque cuiusvis studium non appetant, amorem pecunie quasi cunctorum materiam criminum fugiant, secularia officia et negocia abnuant, honoris gradum per ambitiones non querant et se in officiis ecclesiasticis et aliis bonis studiis exercent diligenter; doctrine leccionibus, psalmis, hymnis, canticis et aliis divinis laudibus iugiter incumbant. Pro beneficiis medicine Dei munera non accipiant, dolos et coniurationes caveant, odium, emulationes, obrectacionem atque insidias fugiant, non vagis oculis unde qualitas cordis designatur, non petulanti fluidoque gressu incedant, sed verecundiam ac pudorem^{ff} mentis simplici habitu, pudicoque incessu ostentent; non lingua effreni vocibus perstreptent sed mitissima verborum prolacione utantur. Coronam, tonsuram et vestes deferant suo proposito congruentes; feminarum suspectarum frequentaciones et cohabitaciones fugiant; castimoniam quoque inviolati corporis perpetuo conservare custodiant, sollicitè sathagentes, ut in se ostentent splendorem pietatis ac virtutum gratiam remittentes^{fg}, per quod bene vivendi doctrinam populis administrent¹⁵.

¹⁴ Por. c.15 X 3,1 *De vita et honestate clericorum*; HL § 1 s. 344; HU c.1 s. 2; KDWP t. 1 s. 131-133; J. Subera. *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*. Warszawa 1981 s. 42.

¹⁵ HL § 1 s. 398; HU c. 1 s. 184-185; KDWP t. 2 s. 390; Subera. *Synody* s. 57-58.

Item statutum Philippi Firmani de eodem^{fh}

(52) Quia sicut prelati quosque^{fi} sibi subditos dignitate^{fi}, auctoritate precellunt ita moribus, vita, habitu et^{fk} conversacionis honestate^{fk} precellere et precedere debent eosdem. Cum^h eorum vita, si sit bona et amplius, si sit mala, trahatur a subditis in exemplum, statuimus, quod ipsi prelati et tonsuram patentibus omnino auribus circularem iuxta regularium seu religiosorum generalem consuetudinem approbatam, cum^h nulla religio pontificali religione sit maior, de cetero deferant; ab omni excessu in capillis et defectu notabili in corona^{fm} abstinentes^{fm}¹⁶.

Item statutum Janislai de ebrietate vitanda^{fo}

(53) Cum inter opera tenebrarum apostolus¹⁷ commemorans^{fp} ab illa, que utique^{fq} bonum opus dissolvit, mentisque inducit exilium ac libidinis provocat incentivum, filios lucis precipiat abstinere, ideoque statuimus, ut omnes Christi fideles, clerici et laici, presertim in sacris ordinibus constituti^{fr} crapula et ebrietate abstineant diligenter, nec thabernas absque causa rationabili frequentare aut^{fs} equales potus quemquam invitare vel pocius incitare aut se obligare presumant¹⁸. Alioquin si secus egerint, si clerici sint et ebrietatem huiusmodi fecerint ea^{ft}, que non conveniunt^{fu} honestati modestie clericalis, per superiorem, ad quem pertinet talium correctio, pena trium marcarum usualis pecunie mulctentur et nihilominus penis aliis spiritualibus prout qualitas facti suggerit^{fv} castigentur; qui si non fuerint in solvendo, in certo loco per unum mensem ad peragendam penitentiam retrundantur^{fw}, laicis vero in foro penitentie pro huiusmodi inordinata ingluvie iniungatur penitentia salutaris. Super quo confessores^{fx} confessiones audiencium consenciam oneramus¹⁹.

Item statuimus et volumus, quod statutum Jaroslai quoad cathedrales et collegiatis ecclesias et Philippi Firmani legati generaliter ad omnes eciam ecclesiarum rectores observentur, que disponit, quod beneficiati ecclesiarum ipsas ecclesias non intrent infra horas cantatas et divina officia nisi superpeliciati, de quo sequitur statutum et primo Jaroslai huiusmodi sustinere.

[218v] (54) Cum domum Domini debeat sanctitudo²⁰, iure quoque canonico statutum existat, quod ad ecclesias ingressus esse debeat humilis et devotus²¹, statuimus, ut quivis prelatus, canonicus, altaris, vicarius cathedralis ecclesie nisi superpelliciat²² extiterit, in eandem ecclesiam ad audiendum divinum officium non audeat intrare. ^{fy}Contrarium faciens^{tz} sententiam ipso facto et a decano cathedralis ecclesie vel vices suas^{gb} gerente recepta penitentia absolvendus²².

Item statutum Philippi Firmani de eodem

(55) Volumus, ut^{gc} omnes clerici quocienscumque in divinis officiis Ave Maria audierint, flexis genibus se reverenter inclinent, prohibentes, ne clerici beneficiati aut in sacris ordinibus constituti et^{gd} discalceati nudis^{ge} eorum intrare aut^{gt} in ipso stare presumant dum^{ge} in ipso divina^{gh} celebrantur.

(56) Item, quod presbiteri sine cappis rotundis vel superpelliciis ad psallendum choras canonicas, maxime vespas, matutinas vel missam ecclesias ingredi vel in eis stare^{gi} non presumant nisi forte essent extranei viatores et^{gj} peregrini²³.

Item statutum Jaroslai, ut secreta tractatum capitularium et synodalia inviolabiliter observentur, quod sequuntur [sic] in hec verba.

(57) Nos Jaroslau de Bogoria divina providencia sancte Gnezniensis ecclesie archiepiscopus una cum reverendis fratribus^{gk} nostris in hac sacra synodo constituti volentes, ut negocia ecclesiarum nostrarum commodius valeant pertractari, sub excommunicationis pena, quam in contrafacientes proferimus in his scriptis, precipimus universis et singulis quibuscumque status^{gl}, condicionis aut preeminencie existant, qui ad huiusmodi^{gl} ecclesiarum nobiscum ordinati dignoscuntur, quatenus secreta tractatum nostrorum viola-

¹⁶ HL § 2 s. 364; HU s. 1 s. KDWP t. 1 s. 426.

¹⁷ Gal 5, 21 „homicidia, ebrietates [...] et his similia“.

¹⁸ Por. c. 14 X 3, 1; HL omyłkowo podaje 14 X 3, 2 FR II 452-453. Sobór Laterański IV (1215) c. 15 *De arcenda ebrietate clericorum, Conciliorum Oecumenicorum Decreta*. Herder 1962 s. 218-219.

¹⁹ HL § 19 s. 403; HU c. 19 s. 200-201; KDWP t. 2 s. 390; Subera. *Synody* s. 60.

²⁰ Ps 92, 5.

²¹ C. 2, 3, 23 VI° tytuł: *De sepulturis*. FR II 1061-1062.

²² HL § 1 s. 408; HU c. 1 s. 207; KDWP t. 3 s. 59; Subera. *Synody* s. 61-62.

²³ HL § 14 s. 366-367; HU c. 15 s. 81 — część druga.

biliter [sic!] debeant observare, nulli umquam ea nutu, verbis^{gm} aut facto aliquid^{gn} propallando. Hanc autem decreti et ordinacionis nostre sententiam ita in ordinandis sacri [sic] synodi negociis volumus observari, ut etiam ad particularium capitulorum tractatus extendatur²⁴.

Item statutum eiusdem, ut sacerdotes et clerici cum incendiariis et malefactoribus nihil audeant pertractare, quod sequitur in hec verba.

(58) Cum sacerdotis sit nulli nocere, omnibus autem velle prodesse et non solum a malo sed etiam ab omni specie mali apostolus precipiat abstinere²⁵, statuimus et inviolabiliter precipimus observari, ut nullus presbiter aut clericus sive^{go} religiosus sit vel secularis cum maledictoribus^{gp} et perfidis incendiariis, homicidis, aut latronibus aliquid disponere audeat vel tractare, ^{gq} nullasque eis litteras presumat scribere^{gr}, cum aliquis per hoc ipsorum^{gs} status et honestas ac totius cleri religio non modicum infametur. Si quis autem huius nostre constitutionis^{gt} temerarius extiterit violator, penam deposicionis et privacionis beneficii ipso facto incurrat; quam sententiam sic precipimus a nostris coepiscopis custodiri, ut unius pena prodeat aliis in exemplum²⁶.

Item eiusdem, ut ecclesiarum rectores hiis, qui fratribus minoribus sint confessi, non denegent Eucharistie sacramentum.

(59) Ex querela fratrum predicatorum et minorum ad nostram pervenit audienciam, quod rectores ecclesiarum, eorum privilegio ab apostolica sede concesso minus debite detrahentes, penitentibus et confesis ipsis fratribus et^{gu} per ordinarios approbatis denegant sacramentum Eucharistie ministrare. Propter [219] quod ordinamus et statuimus, ut de cetero rectores ecclesiarum et eorum vicem gerentes ministrent absque contradiccione qualibet dominica^{gv} Corporis et Sanguinis sacramenta, fide sibi facta per confessorem. Qui vero contrarium fecerit, eo ipso ab ingressu ecclesie sis suspensus. Porro, si predictorum ordinum fratres prout frequenter audivimus contra constitutionem Clementinarum, que incipit „Dudum“²⁷ vel eius membrum aliquand cesserint, presentis approbacione concilii excommunicacionis penam^{gw} incurrant ipso facto, a qua non nisi per ordinarium recepta penitencia salutari decrevimus^{gx} absolvendos ^{gy} vinculo penarum decreti supradicti^{gy}28.

Item statuta Philippi Firmani de fide sancte Trinitatis et incarnationis, passionis, resurrectionis et ascensionis domini nostri Ihesu Christi, de septem sacramentis et de VII operibus misericordie et de confessione sacerdotum et de prudencia confessorum et de casibus reservatis, que precedencia secuntur, in hec verba; et primo de fide sancte Trinitatis.

(60) In^{gz} fide sancte^{ha} Trinitatis, Incarnacionis, septem sacramentorum et in VII^{tem} operibus^{hb} misericordie, que VII^{tem} capitalibus vicis opponuntur, populum tam minorem quam maiorem sacerdotes studeant diligencius instruere. ^{hc} De Trinitate ac^{hd} ad minus docere teneant expresse, quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus tres sunt persone unusque Deus et una persona non est alia. Et cum^{he} fides non est subiacet rationi, non querendum, ^{hf} que ad fidem pertinent, quo modo et qualiter^{hg}, sed simpliciter credere debemus, ut^{hh} in futuro plene intelligamus^{hi}.

De fide Incarnacionis^{hj}

Circa fidem Incarnacionis docere debent: Filium Dei pro redemptione generis humani carnem assumpsisse in beata Virgine de carne eiusdem Virginis non humana sed Spiritus [sic] obumbrante et qui prius Deus erat tam eundem de Virgine natum esse, Virgine manente integra et in conceptione et in nativitate. Unde propheta: sicut pluvia in vellus descendit^{hk}29, pluvia enim in vellus descendens vel extracta a vellere illud non corrumpit sed mundius facit.

De fide passionis^{hl}

Docere debent: eundem consputum, alapis cesum et multipliciter irrisum in cruce mortem vilissimam sustinuisse et eundem in anima descendisse ad inferos, ut animas sanctorum ibi detentas educeret; corpore quidem in sepulchro iacuisse et eundem in eadem carne glorificata tertia die a mortuis resurrexisse; per

²⁴ HL § 11 s. 410; HU c.9 s. 212-213; Subera. *Synody* s. 63.

²⁵ 1 Thes 5, 22.

²⁶ HL § 14 s. 412; HU c.12 s. 216.

²⁷ C.2,3,7 Clem. FR II 1161-1162.

²⁸ HL § 9 s. 410; HU c.13 s. 216-217; Subera. *Synody* s. 64.

²⁹ Ps 71, 6.

quem et nos omnes in carne quam gerimus resurgeremus^{hf}, sed non omnes immutabimur:^{hm} boni in carne glorificata, mali vero in carne corrupta. Unde apostolus: „Omnes quidem resurgemus“ etc^{hn30}.

De fide ascensionis et missionis Spiritus Sancti^{ho}

(61) Et docere debent: eundem in^{hp} quadragesima die ad celos ascendisse et in quinquagesima die Spiritum Sanctum sicut promiserat misisse; eundem venturum ad iudicium et redditurum unicuique secundum opera sua: bonis vitam eternam, malis ignem eternum, qui paratus est diabolo et angelis eius.

Ut non queratur ratio de articulis fidei

(62) Dicatur sepe laicis, ut non querant rationem de articulis fidei nec^{hq} de sacramentis, quia tanta est sublimitas fidei, quod ea que subsunt fidei, non possunt intellectu comprehendi, cum^{hr} et fides non habet meritum cui humana ratio prebet experimentum^{hs}.

Sequitur de septem sacramentis^{ht}

(63) Circa septem sacramenta videlicet baptismum, confirmationem, penitentiam, Eucaristiam, coniugium, extremam unctionem et ordinem debent docere, quod in sacramento^{hu} baptismi consistit salus [219v] peccatorum omnium^{hv-}, in suscepcione baptismi consistit salus peccatorum^{hv}, quia sine baptismo parvuli non salvantur; in proposito et^{hw} ardenti voluntate est suscipiendum^{hx}, sine suscepcione salvari non possunt adulti.

Da baptismate

(64) Baptismus cum reverencia et honore^{hy} celebretur et cum magna cautela, maxime in distincione verborum et prolacione, in quibus tota virtus sacramenti consistit. Scilicet: Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, amen. In vulgari sub hac forma^{hz} laicos doceant sacerdotes frequenter^{ia}, cum opus fuerit qualiter debeant baptizare, patrem et matrem pueri,^{ib} in summa necessitate^{ib}. Dicant et^{ic} laicis, quod puero^{id-} nomen non imponent^{id}. Forma autem verborum predicta ab eo, qui baptizat, integre, continue, ordinate et sine interpositione aliqua proferatur. Interrogetur autem laicus, qui sic ipsum baptizavit, diligenter a sacerdote, quid dixerit, quid fecerit et si eum invenerit modo discreto et debito baptizasse, allato puero ad ecclesie fores suppleatur, quod deest, scilicet, pabulum salis et aurium linicio cum saliva. Et tunc a sacerdote puero nomen^{ie} imponatur. Exorcismi tamen non dicantur sed super fontes sine intromissione tamen omnia fientⁱⁱ, que solent fieri. Si vero dubium fuerit, sub qua forma puer baptizatus^{ig} ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen. Ad levandum puerum de fonte tres tantum recipiantur paterni^{ih}.

De confirmatione

(65) De confirmatione, quodⁱⁱ si digne recipiatur in ea accipitur Spiritus sanctus, in bono confirmans eum qui recipit et^{ij} roborans contra diabolum et peccata. Ieiunij istud debent recipere sacramentum adulti et prius de omnibus peccatis, si tempus habeant, confiteantur.^{ik} Et sunt per episcopos informandi^{il}, aliter enim suscipiunt^{il}, si prius erant in mortali peccato^{im}. Instruant autem sacerdotes parochianas suas, ne pueros portent vel admittant ad episcopos ad confirmandum per episcopos sine lintheo, quo confirmatus ligetur in fronte et tertia die sicut mos est solvatur lintheum et comburatur et eius cinis ponatur sub terra.

De penitencia

(66) De penitencia, que semperⁱⁿ consistit in confessione, contricione et satisfaccione, dicendum est: quod sicut puero non est salus sine baptismo ita et adulto sine penitencia, ad minus contricione, si verbis confiteri non potest^{io}. Vera enim penitencia homines^{ip} liberat a diabolo, insidiat^{iq} a peccato et reconciliat Deo.

De confessione sacerdotum

(67) Precipimus, quod omnes sacerdotes civitatum et diocesum episcopis diocesanis, clericis^{ir} superiori presbiteratus ordine fulgentibus aut eorum penitenciaris saltem semel in anno confiteantur. Permittimus autem, quod possint interim quotiens^{is} voluerint suis sacerdotibus confiteri.

³⁰ 1 Cor 15, 51.

Ut in quadragesima confiteantur fideles

(68) Doceant maxime ante quadragesimam sacerdotes, quod^{it} omnes utriusque sexus fideles confiteantur peccata saltem in anno semel proprio sacerdoti et^{iu} iniunctam ipsis^{iv} penitentiam studeant viribus^{iw} adimplere. Si quis autem^{ix} iusta causa alii sacerdoti voluerit confiteri peccata, licenciam prius postulat^{iy} et obtineat a proprio sacerdote, cum^{iz} alius³¹ eum aliter non possit absolvere vel ligare. Sacerdos autem sit cautus et discretus, ut^{ja} more periti medici superfundat vinum et oleum vulneribus sauciati, diligenter inquirens et peccatoris circumstantias et peccati. Caveat^{jb} omnino, ne verbo aut signo quovis modo prodeat^{jc} aliquatenus peccatorem. Si autem prudenciori consilio indigerit^{jd} et absque ulla expressione persone caute requirat: Quando qui peccatum penitentiarii iudicio [220] sibi detectio^{je} presumpserit revelare, non solum sacerdotalis officio decernimus deponendum, verum etiam ad agendam penitentiam in arctum monasterium retrudendum³².

De prudencia confessorum

(69) Consulimus et monemus, ne sacerdotes passim et indiscrete missas iniungant confitentibus^{if}, sed cupiditatis notam fugientes in hac parte fructus, qui ex tali iniunctione solet sacerdoti provenire, precipiat pauperibus erogare [sic]. Ad audiendam confessionem eminentem sibi locum eligant sacerdotes, ut possint communiter videri et non in locis obscuris, abditis et absconditis. In qua quidem confessione habeant sacerdotes vultum humilem et oculos in terram fixos, ne indiscrete et frequencius faciem inspiciant confitentis et maxime mulieris, sed pacienter audiant, quid dixerit, in spiritu lenitatis et ei pro posse suo, ^{ig} ut in pluribus modis ^{ig} suadeat, ut confiteatur integre. Unde, si aliter audiatur confessio, non valebit. In confessione caveant sibi sacerdotes, ne inquirent nomina personarum, cum quibus peccaverint penitentes, sed circumstantias tantum, que possint^{ih} aggravare peccatum. Cum ⁱⁱ per experientiam ^{ji} didicimus certam^{jj} pro fornicatione vel etiam peccatis maximis fere nullam vel minimam penitentiam penitentibus iniungi a sacerdotibus ignorantibus seu negligentibus canonica instituta, precipimus etiam, ut^{jk} sacerdotes studeant inquirere diligenter et peccata usitata et circumstantias usitatas peccatorum, maxime gulae, luxurie et cupiditatis, quibus per hoc^{jl} genus humanum frequencius corrumpitur^{jl}.

Sequitur de casibus remittendis ad archiepiscopum vel episcopum^{im}

(70) Precipimus, quod sacerdotes maiora in confessione maioribus reservantes mittant ad episcopum penitentes homicidas facto, opere, consilio vel auxilio, blasphemiasⁱⁿ omnipotentis Dei et beate Marie et sanctorum, iniectores manuum in parentes sive^{io} clericos vel quoscumque religiosos, incendiarios, symoniacos, litterarum falsarios, incestuosos, detestabile peccatum contra naturam committentes, cum brutis vel monialibus rem habentes, ecclesiarum et cimiteriorum^{jp} effractores^q, violatores, scismaticos et sortilegos, divinatores et homines qui ad eos^{ra} accedunt, qui^{rs} sacramentis aliqua maleficia commiserunt vel auxilium presterunt, ^{it} qui ab orphanis procreaverunt^{it}, qui bis se permisit baptizari et qui interfuerunt scienter, qui sine tonsura³³ aliquem ordinem susceperint, qui contra iusticiam vel conscientiam^{iu} consilium sive auxilium in aliquo impenderunt^{iv}, unde mors hominis vel membrorum mutilatio est secuta vel qui^{iw} in huiusmodi facto ^{iw} scienter occasionem sive causam dederunt, qui^{ix} dictat, scribit vel legit vel aliquod adminiculum ad hoc prestitit, ut aliquis mutiletur. Item clericos, qui suspensi, ^{iy} aut excommunicati sunt promoti aut celebraverunt divina. Item sacerdotes sive^{iz} ministros, quorum negligencia aliquid^{ka} circa sacramentum altaris inhonestum quocumque modo evenit. Quibus omnibus preterquam illis, qui pro violenta manuum iniectione in personas ecclesiasticas in canonem latae sentencie inciderunt, ^{kb} quos episcopi absolvere non possunt, per proprios episcopos de absolucionis beneficio provideri^{kc}. Episcopi autem debent dicere^{kd} omnibus excommunicatis ex quibuscumque causis, quod nullo modo absque mortali peccato et irregularitatis vicio, quo sunt et debent^{ke} se iniungere divinis et hoc publice eis dicant, si

³¹ Słowo „alii“ przekreślono i wzięto w nawias.

³² Późniejszy, ale XV-wieczny napis na marginesie górny karty 220: Caveant autem sacerdotes, omnino ne verbo aut signo aut aliquo quovis modo perdat aliquatenus peccatores, sed pro prudenciori consilio indigeant illud absque ulla expressione persone caute requirant: ex quo, qui peccatum penitentiarii iudicio sibi detectum presumpserit revelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus verum etiam ad agendam penitentiam in arctum monasterium detrudendum. Ex De penitentis et remissionibus Cº Omnis. C.12 X 5,38, FR II 888.

³³ Dopisek w nawiasie „prima“.

publicum est peccatum eorum^{ki}, occultum occulte. Debent etiam dicere irregularibus, quorum dispensacio ad solum summum pontificem spectat, quod nec in susceptis ministrare ordinibus nec ad maiores seu ad beneficia curam animarum habencia promoveri possunt absque dispensacione pape. Caveant, ^{ke}quod nullum episcopi ab excommunicatione pro violenta manuum iniectioe in personas ecclesiasticas nec ab aliis excommunicationibus a canone siue ab aliis iudicibus latis absolvere vel cum ^{kh}irregularibus nisi de mandato vel auctoritate sedis apostolice^{ki} vel in casibus a iure permissis dispensare presumant.

(71) Ultra quos casus nos Nicolaus sancte Gneznensis [220v] ecclesie archiepiscopus funes usurarios et contractuum usurariorum necnon omnium rapinarum et quarumcumque obligacionum nobis per absolucionem reservamus.

De confessione in articulo mortis

(72) Ab infirmis in articulo mortis^{kj} constitutis pura est^{kk} inquirenda^{kl} confessio non penitencia iniungenda sed innocenda^{ki} eis tantum; est intimandum, ut conterantur et doleant pro peccatis suis universis et singulis non timore pene, quam peccando meruerunt, sed quia Deum Patrem et Redemptorem ac Creatorem^{km} suum offendere presumpserunt, acerbitates egritudinum quasi flagella patris, quam diu ei placuerit, cum, gaudio sustinentes. Si^{kh} autem convaluerint, statim ad sacerdotem accedere debent et tunc eis iniungatur penitencia competens^{ko}.

De Sacramento altaris

(73) De Sacramento altaris dicendum est, quod^{kp} virtute verborum, que dixit Deus in cena^{kq} panem et vinum, et ordinis sacerdotalis, siue bonus sit sacerdos siue malus^{kr}, ut post prolacionem verborum ipsorum cum intencione conficiendi ubi erat^{ks} purus panis, est verum corpus Christi animatum, de Virgine natum, in cruce passum, ad Dei Patris dexteram collocatum, non passibile, quale fuit in via, sed glorificatum, que^{kt} est in patria. Et ubi erat purum vinum est verus sanguis Christi, qui de latere eius profluxit, et sub utraque forma est totus Christus scilicet Deus et homo; quia nec corpus sine sanguine nec sanguis sine corpore. Et est Sacramentum cibus et refeccio anime viventis per gratiam et dampnacio anime mortue in peccato, quia qui indigne sumit, iudicium sibi manducat et bibit⁴⁴.

De hostia

(74) Sacerdos ministrans diligenter attendat, quod hostia sit integra et^{ku} integrum habeat circulum et quod vinum non sit acetosum et quod aqua non obmittatur.^{kv} Si autem aquam obmiserit, ^{kw}quando animadvertit, apponat^{kx}, si fieri poterit^{-kx}, sine scandalo. Si vero per negligenciam evenierit, quod perfectio canone et peracta consecracione nec aqua nec vinum reperiat in calice, debet statim infundi utrumque et hostia sic consecrata seorsim^{ky} reverenter conservetur.^{kz} Hostia autem nova sicut [sic] solet fieri ante calicem apponatur et reincipiat in canone misse: „Te igitur“. Post communionem vero prior hostia sumatur^{la} ab ipso sacerdote. Et^{lb} caveat sacerdos^{-lb}, ne panis et vinum remaneant super altari infra missam preter illa, que ab ipso sunt consecranda.

Ut sacerdos absteineat a spuendo post sumpcionem corporis Christi^{lc}

(75) Precipimus sacerdotibus^{ld}, ut quando incipiunt^{le} in canone misse: „Qui pridie“ tenentes hostiam non elevent eam nimis sic^{lf}, quod possit videri. Et post sumpcionem corporis et sanguinis ab expuendo se absteineant et si abstinere non possint, in loco mundo hoc faciant, qui calcari non possit.

De sanguine Christi elapso super corporale

(76) Sciendum, quod si quid de sanguine Christi ceciderit super corporale, sugenda est pars intincta^{lg} per ipsum corporale et aliquo^{lh} mundissimo panno^{-lh} involutum pro reliquiis est servandum. Si super pallam vel super sacrum aliquod indumentum ceciderit, pars intincta prius sugatur et postea scindatur, consuto panno sacrum conservatur pro reliquiis ita³⁵ tamen, quos supra^{li} pannum cedula consuatur continens super hoc linteamine: ^{li}stilla hic cecidit Sacramenti. Si super aliud commune vestimentum ceciderit, pars intincta sugatur et postea incidatur^{lk} et comburatur et cinis in sacrario reponatur. Si autem super

³⁴ 1 Cor 11, 27.

³⁵ Po „ita“ dodano słowo „tamen“ [tn] i skreślono.

lapidem, lignum, terram^{ll} ceciderit, lingendus^{ll}, tergendus est locus ille et radendus et pulvis in sacrario reponendus. Si autem de sanguine Christi super pallam vel aliud ornamentum ceciderit, pars, super quam cecidit, ablatur et ablucio a sacerdote vel ab alio consciencie bone sumatur. Sacerdos autem^{lm}, cui hoc acciderit^{ln}, ad episcopum debet mitti. Si musca vel aranea vel aliquid tale in calicem ceciderit, quod vix sine vomitu et aliquando non sine periculo corporali sumi potest, prius amoto eo, quod [221] cecidit sanguis sumatur et postea illud, quod cecidit, in piscinam remittatur^{lo} vel comburatur^{lo}. Quod si fides ipsa id quod cecidit quempiam sumere fecit, Deo grates.

Ut Eucaristiam renovent sacerdotes

(77) Sacerdos^{lp} semper die octavo^{lq} renovet Eucaristie sacramentum etiam tempore interdicti. Nullus antequam matutinas canonicas et primam dixerit missam celebrare presumat^{lr} aliqua necessitate^{la}.

Item quod clerici non dent³⁷ consilia laicis contra ecclesias, de quo in statutis Janislai et Fulconis. Et primo Janislai, quod sequitur in hec verba.

(78) Quum^{ls} facientes et consciencias pari pena debeant constringi, et hos, qui consilium, auxilium et favorem aliquibus impendunt, eis non sit dubium consentire, statuimus et sub anathematis interminacione firmiter prohibemus, ne aliqui clerici et persone ecclesiastice aut etiam laici secularibus principibus seu potestatibus et^{lt} aliis quibuscumque consilium, auxilium et favorem impendant in dampnum vel contra libertatem ecclesie per se vel^{lu} alium, publice vel occulte. Si quis vero obstinatione dampnabili^{lv} id facere presumpserit, excommunicationis sententiam incurrat et ad^{lw} dampna ac^{lx} interesse, que ex huiusmodi consilio, auxilio vel favore ecclesia pertulerit, ipsi ecclesie teneatur; de quibus nisi infra duos menses iidem clerici satisfecerint, ecclesiasticis beneficiis, si que obtinent, eo ipso privati sunt^{ly} et inabiles ad alia assequenda; laici autem tamdiu sint et maneant et^{lz} denunciuntur publice excommunicati donec de predictis satisfaccionem congruam impendant. Porro quia advocatos suis clientulis consilium impendere dubium non existit, huic constitutioni addicimus^{la}, quod nulli advocati clerici vel^{lb} laici causas manifeste iniustas presumant accipere contra ecclesias vel cuiuspiam patrocinium exhibere; quod si secus fecerint, sint excommunicati ipso facto³⁸.

Sequitur Fulconis de eodem

(79) Item cum absurdum sit et iniquum pro bono mala retribuere, statuimus, ut quicumque clericus^{lc}, maxime beneficiatus in aliqua ecclesia contra honorem sive utilitatem ecclesie vel prelati sui aliquo consilio vel auxilio astiterit alicui persone seculari, quia indignum se reddidit beneficio eius quod impugnat, eodem beneficio per diocesanam suam privetur³⁹.

Item quod clerici non faciant conspiraciones et coniuraciones contra prelatos suos et de quo Firmanus statuit ut sequitur in hec verba.

(80) Coniuraciones et conspiraciones ac^{ld} colligaciones inter personas ecclesiasticas quocumque modo fraude vel ingenio omnino de cetero prohibemus fieri^{le}, factasque necnon iuramenta, promissiones, obligationes et alia supra^{lf} dictis prestita vel quo^{lg} de cetero super eis fieri contigerit^{lh} vel prestari aut eorum^{li} occasione^{lj} reprobamus, dissolvimus atque cassamus et eos, qui huiusmodi promissiones, obligationes aut etiam iuramenta sub aliquibus etiam pecuniariis vel aliis penis fecerunt aut etiam prestiterunt protinus absolventes ipsos decernimus ad observacionem coniuracionum^{lk}, obligationum et coniuracionum ipsarum vel solucionem aliquarum penarum sive pecuniarum aliquatenus non teneri. Statuentes, quod si qui in talibus de cetero inventi fuerint excessisse, preter excommunicationem, quam ipso facto incurrant, a suis diocesanis^{lv} vel suis superioribus per privacionem perpetuam aut etiam temporalem beneficiorum, que obtinent et alias penas taliter castigantur, quod pena eorum aliis transeat^{ln} in exemplum. Quam constitutionem quantum ad penas imponendas ad promotores^{lm}, mediatores predictarum coniuracionum, ^{lm}colligacionum, conspiracionum, iuramentorum, promissionum et obligationum predictorum extendi volumus et mandamus⁴⁰.

³⁶ HU c.104 s. 151.

³⁷ Wpisano słowo „debent“ i skreślono.

³⁸ HL § 8 s. 400; HU c.8 s. 190-191; Subera. *Symody* s. 59.

³⁹ HL § 8 s. 345; HU c.12 s. 6-7; KDWP t. 1 s. 132; Subera. *Symody* s. 43.

⁴⁰ HL c.18 s. 367; HU c.19 s. 84-85; KDWP t. 1 s. 430. Ten sam statut przyjął zbiór M. Trąby z 1420 r. Wyd. J. Fijałek i A. Vetulani. Kraków 1915-1920-1951 s. 40.

Item statutum Janislai de rebus clericorum ablatis decedencium et^{lo} vivorum

[221v] (81) Quum^{tp} bona decedencium clericorum in usus ecclesie seu ecclesiarum, quarum fuerint^{lg} ipsi clerici, converti vel futuris successoribus^{tr} debeant reservari decrevimus^{ts} statuendo, quod nullus patronus, clericus vel laicus aut^{tr} quivis alius res seu bona rectorum ecclesiarum et quorumlibet clericorum, vivorum ac^{tu} decedencium occupare, rapere vel in usus suos convertere presumat; qui autem id ceca cupiditate repertus fuerit peregrisse, excommunicationis vinculo^{lv} se noverit innodatum⁴¹.

Item statutum Jaroslai, ut archidiaconi vel eorum vices gerentes non audeant pecunias pro penis in subditis suis^{tw} extorquere. — De archidiaconis excommunicatis.

(82) Non solum iure canonico sed etiam constitutionibus et statutis prohibitum fore noscitur sub penis gravibus archidiaconis et aliis iurisdicciones habentibus de consuetudine vel de iure ac eorum^{lx} vicesgerentes^{lv}, ne a subditis seu ecclesiarum rectoribus, ipsis non visitatis, procuraciones^{tz} pro expensis in pecunia^{lz} audeant extorquere. Qui tamen his non obstantibus sue cupiditatis laxantes abenas^{ma} in his culpabiles et remissi manifeste noscuntur, ordinamus et statuimus, ut de cetero ipsi archidiaconi et alii iurisdiccione habentes vel eorum vicesgerentes videlicet decani rurales a locis non visitatis et presertim pro concubinis tenendis publice^{mb} in suarum animarum periculum non audeant a rectoribus ecclesiarum pecuniam exigere. Alioquin contrafacientes virtute statuti presentis excommunicationis sententiam incurere volumus ipso facto⁴².

Item statuta Philippi Firmani et Urbani quarti de residencia circa ecclesias facienda et primo Philippi, quod sequitur in hec verba.

(83) Quum^{mc} ad beneficia ecclesiastica curam habencia animarum annexam⁴³ tales clerici^{md} debeant et admitti, qui in ipsis ecclesiis^{me} velint et valeant residere et personaliter per ipsos^{mf} et non per alios deservire, ordinamus atque precipimus, ut omnes et singuli plebani^{mg}, rectores ecclesiarum et capellani parochialium ecclesiarum^{mg} locius legacionis nobis commisse in ipsis deserviant^{mh} per se ipsos et non per vicarios; prohibentes, ne aliqui talium ipsarum^{mi} ecclesiarum rectores de cetero absque diocesanorum consensu, quibus ecclesie ipse subsunt aliquos instituunt vicarios vel institutos in eis teneant et^{mj} sustineant vel^{mk} qui contra fecerint, fructibus et proventibus illius ecclesie per annum sint privati ipso iure^{mi}, dictique fructus de mandato diocesanis episcopi in libris et ornamentis ecclesie^{mi} ad opus eiusdem ecclesie irrevocabiler expendantur. Nec antea participant^{mm} de fructibus^{mn} ipsarum ecclesiarum, quarum^{mo} sufficienter caverint, quod huiusmodi constitutionem inviolabiliter observabunt. Illos autem^{mp} archidiaconos, qui plebanos non residentes toleraverint, suspendimus ab ingressu ecclesie infra mensem^{mp44}.

Item statutum Urbani quarti de eodem

(84) Ecclesias^{mq} conventuales istius provincie^{mtr} visitantes fide cognovimus occulta^{ms}, quod canonici in suis ecclesiis non resident sed in villis, studentes, ut agri eorum diligencius excollantur^{mt}, quam quod in ecclesiis eorum digne et laudabiliter Deo serviatur. Quocirca vobis auctoritate predicta^{mu} mandamus, quatenus secundum apostolum, qui non laborat, non debet manducare⁴⁵ et qui non servit altari, vivere non debeat^{mv} de altari⁴⁶, infra annum predictum dictas ecclesias suas^{mw} personaliter visitantes omnes canonicos cuiuslibet ecclesie tam cathedralis quam conventualis, nec non et curatores parochialium ecclesiarum^{mx} ad^{my} suscipiendum ordines sacerdotales^{my} et ad faciendam residenciam personalem in suis ecclesiis per subtraccionem suorum proventuum compellatis sicut exigit ordo iuris. Scientes, quod nos illos equales residentibus in percceptione fructuum reputamus, qui cum suis episcopis commorantur et eos, qui^{mz} dociles sint^{mz} et morantur in scholis, ac illos, qui in longinqua peregrinatione existunt, nec non illos, qui Romana Curia pro negociis sue ecclesie comorantur, et ad alia negocia capituli in expensis ipsius capituli transmittuntur, quamdiu laboraverint personaliter in eisdem ut^{na} in aliis negociis rationabilibus a iure concessis, licencia prius a suis superioribus habita et petita in omnibus casibus antedictis⁴⁷.

⁴¹ HL § 10 s. 400; HU c.10 s. 192; KDWP t. 2 s. 394; Subera. *Synody* s. 59.

⁴² HL § 7 s. 409; HU c.7 s. 211; KDWP t. 3 s. 61; Subera. *Synody* s. 63.

⁴³ W tekście napisano dwa razy „animarum“. Pierwszy wyraz wzięto w nawiasy.

⁴⁴ HL § 17 s. 367; HU c.18 s. 83-84; KDWP t. 1 s. 429.

⁴⁵ Por. 1 Thes 3, 10.

⁴⁶ Por. 1 Cor 9, 13.

⁴⁷ HU § c.6 s. 23-24; KDWP t. 1 s. 586-587; HL nie ma tego rozdziału.

[222] Item statutum Philippi Firmani et Urbani IIII¹¹, ut parochiani visitent parochias suas pro divino officio et quod parochiani alterius parochie non copulentur nec alienis⁴⁸ parochianis aliqua sacramenta ministrantur.

(85) Precipimus, ut ecclesiarum parochiani singulis diebus dominicis et festivis ad divina officia, specialiter ad missam vadant ad suas parochiales ecclesias, ibique divina officia prout Deus dederit audiant diligenter. Nec ipsi parochiani relicta sua parochiali ecclesia vel contempta ad alias ecclesias cuiuscumque sint ordinis, religionis et^{nb} status sive huiusmodi ecclesie sint parochiales sive non ad audientia^{nc} divina officia et specialiter missam presumant accedere, maxime diebus dominicis et festivis; aut in alienis parochiis vel ecclesiis ad huiusmodi officia admittanturnd seu ipsis per alios^{ne} parochiales presbiteros ministrantur ecclesiastica sacramenta, exceptis clericis religiosis transeuntibus et peregrinis, qui ad huiusmodi officia in parochiis sive ecclesiis possunt recipi alienis. Et nisi forte causa devocionis maioris aliqui^{nl} ex predictis ante vel post, quam in suis parochiis divina officia audierint ad huiusmodi ecclesias vel parochias velint accedere sine preiudicio sue parochialis ecclesie, vel nisi aliqui^{nl} circa hoc a sede apostolica^{ng} muniti fuerint^{ng} privilegio et^{nh} indulgentia speciali. Parochiani vero contra constitutionem huiusmodi venientes ab acceptioneⁿⁱ sacramentorum suspendantur^{nj}. Illi vero^{nk}, qui contra constitutionem huiusmodi parochianos alienos receperint ad divina vel^{nl} administraverint ecclesiastica sacramenta ab executione suorum ordinum noverint se suspensos. Et qui parochianis alienis taliter suspensis ecclesiastica ministrare presumpserint sacramenta, excommunicationis sententiam^{nl} se noverint incurrisse ipso factoⁿⁱ, a qua congrua satisfactione exhibitā illi parochiali rectori, cuius parochiano^{nm} presumpserint ministrare^{nm} ecclesiastica sacramenta, per diocesanos episcopos secundum formam ecclesie possuntⁿⁿ absolvi⁴⁹.

Sequuntur statuta Urbani IIII¹¹ de parochiano alterius matrimonialiter non copulando. De copula^{no}
(86) Cum^{np} non licet^{nq} rem alienam invito vel ignorante domino pertractari, vobis mandamus, quatenus^{nr} in synodis vestris precipiat vestris subditis, ut nullus presbiter parochianum^{ns} in matrimonio audeat^{nt} copulare alienum, ne forte ignorans condicionem vel factum eorum copulet prohibitos^{nu}. Quod^{nv} si fuerint de diversis parochiis copulandi, ille sacerdos illos copulet, in cuius parochia virgo vel mulier fuerit copulanda, quia a muliere vel a matre matrimonium nuncupatur; recepto prius testimonio competentis^{nw} per presbiterum a viro^{nw}, quod^{nx} legitima persona existit ad matrimonium contrahendum, et similiter e converso. Qui autem contra^{ny} fecerit, etiam si nullum impedimentum inter copulatos apparuerit, ad arbitrium episcopi vel^{nz} eius officialis^{nz} aut^{oa} archidiaconi^{oa} pena debita puniatur. Si autem non copulandos eum apparuerit copulasse etiam ignorantem^{ob}, si fuerit vicarius vel plebanus, a toto episcopatu suo^{oc} perpetuo expellatur. Si autem curatus parochie fuerit vel persona^{od}, per annum integrum ab officio et beneficio suspendatur; et si fuerit asetus [sic], ipso beneficio specialiter^{oe} spoliatur⁵⁰.

Item quod homines ad eligendas sepulturas non inducant nec eligere prohibebant [sic], de quo in statuto Bonifacii VIII.

(87) Animarum periculis et scandalis, que interdum^{of} proveniunt, obviare volentes, universis religiosis et secularibus clericis, cuiuscumque status vel conditionis existant^{og} in virtute sancte obediencie et^{oh} sub interminatione malediccionis eterne districtissime prohibemus, ne aliquos ad vovendum, iuramentum^{oi}, vel fide interposita seu alias ad promittendum inducant, ut apud [sic] eorum ecclesias sepulturam eligant, vel iam electam ulterius mutant^{oj}. Nos enim, si secus actum fuerit, electionem talem nullius decernimus^{ok} penitus existere firmitatis. Statuentes, ut hii, qui sic elegerint nec apud [sic] sic electas ecclesias ullatenus sepeliri nec alibi nec contra votum, iuramentum aut promissum huiusmodi a se factum materiam habeant vovendi^{ol} possint eligere sepulturam; sed contradiccione quacumque cessante sepeliantur omnino apud [sic] eas^{ol} ecclesias, [222v] apud quas sepeliendi^{om} fuissent, si alia^{on} sepultura forsitan non electa decessissent. Si vero iidem religiosi ipsi^{oo} vel electi predictos in suis ecclesiis vel cimiteriis presumpserint sepelire, ad restitutionem tam sepulchrorum corporum, si petantur, quam etiam omnium, que occasione sepulture illorum pervenerunt^{op}, quomodolibet ad eosdem infra decendium integraliter faciendam tenentur, quos^{oq} ligatos^{or} esse censemus. Qua^{os} nisi fecerint, ecclesie ipse, apud quas sepulti fuerint, necnon cimiteria earundem ex tunc eo ipso sint et tamdiu maneant ecclesiastico supposita interdicto donec ab eis facta fuerint^{ot} plenaria restitutio^{ot} omnium predictorum⁵¹.

⁴⁸ Wyraz „alienis“ zapisano dwa razy.

⁴⁹ HL § 33 s. 371; HU c. 35 s. 95-96; KDWP t. 1 s. 433.

⁵⁰ HL § 16 s. 354; HU c. 23 s. 43-44 KDWP t. 1 s. 238.

⁵¹ C.3, 12,1 VI°; FR II 1045-1046.

Sequitur de eodem Firmani

(88) Excommunicamus universos et singulos cuiuscumque condicionis, ordinis seu religionis existentes, qui aliquos in sanitate aut in infirmitate quocumque modo, ingenio sive fraude, per se vel per alios allicere^{ou} seu seducere presumpserint, ut eligant sibi sepulturam alibi quam apud [sic] ^{oy}-suam ecclesiam ^{ov}-parochialem vel apud ecclesiam, apud [sic] quam predecessores sui sepeliri consueverunt a multis temporibus retroactis. Eandem ^{ow}-enim excommunicationis sententiam ^{ow}-censum involvi omnes, qui liberas voluntates eligendum in sanitate alibi sepulturam quam in parochialibus ecclesiis, propriis aut in patrum suorum sepulchris et maxime religionis et devocionis maiorum quacumque fraude vel ingenio presumpserint impedire aut etiam prohibere, quominus tales in locis huiusmodi de canonum permissione electis libere et ^{ox}-sine impedimento debeant sepeliri, si eis aliud canonicum ^{oy}-non obsistat ^{oy}-, salva semper canonica parochiarum, unde corpora assumuntur, iusticia et episcopali debita porzione. Permittimus tum ^{oz}-quod a diocesanis episcopis, de quorum ^{pa}-iurisdiccione fuerint seductores seu ^{pb}-inductores ^{pb}-, vel alias ^{pc}-violatores constitutionis presentis satisfactione premissa possunt absolvi⁵².

Item quod nullus absolvat excommunicatum nisi in articulo mortis, de quo in statuto eiusdem Bonifacii VIII, quod hodie continetur in „Sexto“ in capite „Alma mater“, quod sequitur huiusmodi sub tenore et est etiam titulo „de sententia excommunicationis“.

(89) Alma mater ecclesia plerumque nonnulla racionabiliter ordinat et consulte, que suadente subiecto- rum utilitate postmodum consilcius ac racionabilius revocat in meliusve commutat. Sane a nostris dudum fuit predecessoribus constitutum, ut in terris seu locis ecclesiastico suppositis interdictio nulla, certis casibus et sacramentis exceptis, divina celebrantur officia vel ministrentur ecclesiastica sacramenta. Quia vero ex districtione huiusmodi statutorum excrescit indevocio populi, pululant hereses et infinita pericula animarum insurgunt ac ecclesiis sine culpa earum debita obsequia subtrahuntur, cum fratribus nostris deliberatione habita ^{pd}-diligenti concedimus, quod tempore interdicti ab homine vel a iure prolati non tantummodo morientes sed ^{pe}-et viventes ^{pe}-tam etiam infirmi quam sani ^{pf}-ad penitentiam (que propter pronitatem et facilitatem hominum ad peccandum summe necessaria est) licite admittantur; dum tamen excommunicati non fuerint, quos admitti preterquam in mortis articulo nolumus ad eandem. Illis etiam, propter quorum culpam, dolum vel fraudem lata est sententia interdicti, vel qui ad perpetrandum ^{pe}-scelus delicti ^{pe}-, cuius occasione ipsum interdictum est latum, prebuerunt auxilium, consilium vel favorem, nisi de ipso delicto sint ^{ph}-, quod tales facere ^{pi}-valeant, prius satisfecerint, vel de satisfaciendo idoneam dederint cautionem, aut si satisfacere nequeunt et ^{pi}-huiusmodi cautionem prestare iuraverint, quod cum poterunt, satisfaciant et ad satisfactionem huiusmodi per eum vel ^{pk}-per eos, qui facere ipsam debent, ut ^{pi}-possunt ^{pi}-, dabunt consilium et auxilium ac iuxta posse suum fideliter [223] laborabunt, non est penitentie prestandum ^{pm}-beneficium aliquatenus concedendum. Nec tunc etiam quoad istos vel alios, qui circa hoc minime delinquerunt ^{pn}-, ubi civitas vel locus alius seu universitas interdicti existunt ^{pn}-, facienda est relaxatio sed est eis solummodo iniungenda penitentia salutaris. Adicimus preterea, quod singulis diebus in ecclesiis et monasteriis misse celebrentur et alia dicantur ^{po}-sicut [sic] prius divina officia ^{po}-submissa voce tamen ^{pp}-, ianuis clausis, excommunicatis et ^{pq}-interdictis exclusis et campanis etiam non pulsatis. Et tam canonici quam clerici ecclesiarum, in quibus distributiones cotidianae illis, qui horis intersunt canonicis, tribuuntur, si ad officia non venerint supradicta, distributiones easdem amittant, sicut interdicto perderant non extante, si divinis officiis non adessent. In festivitatibus vero natalis Domini, pasche ^{pr}-, penthecostes ac ^{ps}-assumpcionis Virginis gloriose campane pulsantur et ianuis apertis ^{pt}-divina officia solempniter celebrentur, excommunicatis prorsus exclusis sed interdictis admittis; quibus ob reverenciam dictarum festivitatum ^{pu}-et ut ipsi ad humilitatis gratiam et reconciliacionis affectum facilius inclinentur, prefatis diebus participationem permittimus divinatorum sic tamen, quod illi, propter quorundam ^{pv}-interdictum huiusmodi est prolatum, altari nullatenus appropinquent. Ceteris, que circa observationem interdictorum a nostris sunt predecesso- ribus instituta, in suo robore duraturi non obstantibus quibusvis privilegiis, ecclesiis, monasteriis, ordinibus, religionibus seu personis ecclesiasticis, secularibus vel regularibus, exemptis et non exemptis sub quavis forma ^{pw}-, expressione verborum ab apostolica sede concessis, que contra tenorem presentis constitu- tionis nullis volumus suffragari cum ^{px}-quibuslibet tam secularibus quam regularibus sufficere debeat, ut tempore interdicti modo premissis diebus celebrent supradictis⁵³.

⁵² HL nie ma tego statutu. HU c.76 s. 132-133; KDWP t. I s. 446.

⁵³ C.5, 11, 24 VI°, FR II 1106-1107.

(90) Item volumus, ut banna teneantur sub pena trium marcarum et carceris prout superius sufficienter dictum est in statutis Jacobi archiepiscopi.

(91) Item, quod in qualibet ecclesia fiat una missa in qualibet septimana usque ad unum annum pro animabus, que in presenti mortalitate decesserunt.

(92) Item, quod plebani habeant suos vicarios et clericos sub rigore.

Explicuit statuta per modernum domjnium Nicolaum archiepiscopum edita sub anno Domini M^oCCCC^oXIII^o.

^a Et primo de septem sacramentis HL ^b Iesus Christus HU ^c ex eo — brak HL ^d patribus — brak HU ^e fratribus nostris episcopis HU ^f subrescentem HL, crescentem HU ^g Iesus — opuszczono HL ^h super HL ⁱ omnibus HL, HU ^j vel HL, HU ^k in HL, HU ^l debent HL, HU ^m Eucharistia HU, brak HL ⁿ ordinem HL, HU ^o etc. dodano HL ^p brak: etc. HL ^q distinguuntur HL ^r surgit HL, HU ^s venit HL ^t dicant HU ^u sint HU ^v horam HL ^w peccatis HL ^x facienda HL, HU ^y singulariter HL ^z huiusmodi HL, HU ^{aa} brak: et HU ^{ab} specialis HL, HU ^{ac} innotetur HL, HU ^{ad} et ut HU ^{ae} parentibus HL, HU ^{af} Kayesse HL, HU ^{ag} statuty pisane jednym ciagiem ^{ah} quibuscumque locis HL, HU ^{ai} ponantur HL, HU ^{aj} Polonicam HL ^{ak} auctores exponere HL, HU ^{al} exercent HU ^{am} in officio misse intelligent HU ^{an} examinare in officio misse HL ^{ao} adicientes HL, HU ^{ap} exequantur HU, execantur KDWP ^{aq} altaris munda HU ^{ar} autem HU ^{as} autem HU ^{at} autem HU ^{au} autem HU ^{av} statuam HU ^{aw} brak: que cauta sunt, dodano: inquirentur HU ^{ax} officium HU ^{ay} et in his HU ^{az} hiisdem HL, iisdem HU ^{ba} puniantur HL ^{bb} non sacrum dignoscatur a sacro HL, HU ^{bc} Preter hec autem HU ^{bd} missam audiat HU ^{be} concubinam habere HU ^{bf} vel HU ^{bg} brak: ipsa FR ^{bh} hec a capite FR ^{bi} et HU ^{bj} palam HL, HU ^{bk} ex parte omnipotentis HL, HU ^{bl} missam HL, HU, FR ^{bm} neque etiam HU ^{bn} hiis HU ^{bo} fuerint HL, HU ^{bp} sint HL, HU ^{bq} immiscetur HL, HU ^{br} alii quam plures eis HL, HU ^{bs} incurrant HL, HU ^{bt} sicut privati sint HL, HU ^{bu} incurrant HL, HU ^{bv} sunt HL, HU ^{bw} quum HU ^{bx} hec HL ^{by} taliter HL, HU ^{bz} brak: visi HL ^{ca} ca-vel duas HL, HU ^{cb} transmittant HU ^{cc} dictos HL, HU ^{cd} dimittantur HU ^{ce} soleant HL, HU ^{cf} iam HL ^{cg} circulum HL ^{ch} per episcopos suppleatur illorum HL, HU ^{ci} brak: litteratoria HU ^{cj} sit dignitatis HU ^{ck} presumat HL, HU ^{cl} et HL, HU ^{cm} contra hec HU ^{cn} privilegia dixerint HL ^{co} faciunt HL ^{cp} vel HU ^{cq} redierint HL, HU ^{cq} brak: et HL, HU ^{cr} brak: hos HL, HU ^{cs} dodano: et recipiunt HL, HU ^{ct} statuimus HL, HU ^{cu} contra hoc dicunt se HL, HU ^{cv} adicimus HL, HU ^{cw} etiam nullus HL, HU ^{cx} vel ad HL, HU ^{cy} conveniant HU ^{cz} minus HL ^{da} debuerint HL, HU ^{db} nullus HU ^{dc} quum HU ^{dd} volunt HU ^{de} ut dos in perpetuam memoriam HL, HU ^{df} excrecencia HL, HU ^{dg} forent HL, HU ^{dh} nolimus HU ^{di} Quum HU, brak: vero HL ^{dj} captivati HL, HU ^{dk} nullius HL, HU ^{dl} libertati HL, HU ^{dm} in curiis suis scienter HU ^{dn} adicientes HU ^{do} brak: suis HL, HU ^{dp} tales HL, HU ^{dq} nisi forte se rapi preceperit HL, HU ^{dr} brak: diocesis HL, a diocesano HU ^{ds} esse non debent HL, HU ^{dt} carum HL, HU ^{du} dodano: rerum HL, HU ^{dv} dodano: fuerit HU ^{dw} repertas HU ^{dx} data HL, HU ^{dy} vel HL ^{dz} pectoris HL, HU ^{ea} cantentur HU ^{eb} dodano: impendant spiritualia, predicationis verba autem explant, deinde HU ^{ec} eos caste HU ^{ed} A laicis decime non alienentur HU ^{ee} laicali HU ^{ef} interdicto HU ^{eg} celebrant HU ^{eh} sciatur HU ^{ei} dodano: ipsi HU ^{ej} quod HU ^{ek} dodano: ut volumus HU ^{el} dodano: irrequisitis HU ^{em} speciales HU ^{en} dodano: occasione HU ^{eo} inextricabili HU ^{ep} vel alia loca HU ^{eq} sint HU ^{er} nostra auctoritate HU ^{es} amoveat HU ^{et} Po takich zapowiedziach nie ma już tytułów ^{et} prout HL, HU ^{eu} dodano: canonibus sive in HL, HU ^{ev} antecessorum HL, HU ^{ew} promulgata sunt HL, HU ^{ex} absistant HL, HU ^{ey} rubee HL, HU ^{ez} virgultate HU ^{fa} longitudine nec brevitudine HU ^{fb} brak: etc. HU ^{fc} curare HU ^{fd} brak: convivia [...] colant HU ^{fe} dodano: et HU ^{ff} pena excommunicacionis HU ^{fg} ac verecundiam HU ^{fh} renitentem HU ^{fi} De vita et honestate clericorum HU ^{fj} quousque HU ^{fk} et HL, HU ^{fl} conversacione honestis HL ^{fm} quum HL, HU ^{fn} quum HL, HU ^{fo} protinus HL, HU ^{fp} dodano: hoc enim servantes in predictis sibi subditos poterunt reformare HL, HU ^{fq} abstinenda HU ^{fr} connumerans HL ^{fs} omne HL ^{ft} a crapula HL, HU ^{fu} ad HL, HU ^{fv} brak: ea HL ^{fv} conveniant HL, HU ^{fx} facti qualitas suaserit HL, HU ^{fw} detrudantur HL, HU ^{fx} brak: confessores HL, HU ^{fy} introire HL ^{fz} si

⁵⁴ Przytoczona norma Jakuba Świnki jako statut 31 nie ma sankcji karnej. Bez sankcji podaje także HL § 31 s. 387; HU c.29 s. 177; KDWP t. 1 s. 514.

prelatus fuerit, quatuor capones, si canonicus, duos capones, si vero altaria vel vicarius, unum caponem pro culpa huiusmodi decano ecclesie vel eius vices gerenti solvere teneatur HL

^{ga} incurret HU ^{gb} brak: suas HU ^{gc} quod HU ^{gd} brak: et HU ^{ge} seu nudis pedibus HU ^{gf} seu HL ^{gg} seu HU ^{gh} officia HU ^{gi} vadere HL ^{gj} aut eciam HL, HU ^{gk} coepiscopis HU ^{gl} cuiuscumque status HL, HU ^{gm} ad pertractanda huiusmodi HU ^{gn} verbo HL, HU ^{go} aliquantulum HL ^{gp} brak: sive HL ^{gp} maledictis HL ^{gq} pertractare HU ^{gr} nullas [...] scribere HU ^{gs} vel aliquas ipsorum legaciones, concordias vel tractatus perferat, nec eisdem intersit HU ^{gt} constitutioni HL, HU ^{gu} eciam HL ^{gv} dominici HL, HU ^{gw} pena eiusdem decreti per se exprimat HL, HU ^{gx} decernimus HL ^{gy} brak: vinculo supradicti HL, HU ^{gz} tytuly: De septem sacramentis HU ^{ha} brak: sancte HU ^{hb} bonis operibus HU ^{hc} diligenter HU ^{hd} autem HU ^{he} quum HU ^{hf} nec per laicos disputandum de his HU ^{hg} quare HU ^{hh} et HU ^{hi} intelligemus HU ^{hj} De incarnatione HU ^{hk} descendat sicut pluvia in vellus HU ^{hl} De passione HU ^{hi} resurgemus HU

^{hm} imitabimus eum HU ^{hn} brak: etc. HU ^{ho} De ascensione et Spiritus Sancti missione HU ^{hp} brak: in HU ^{hq} nisi HU ^{hr} unde HU ^{hs} exemplum HU ^{ht} brak tytulu HU ^{hu} suscepcione HU ^{hv-hv} brak: in suscepcione baptismi consistit salus peccatorum HU ^{hw} cum HU ^{hx} voluntate suscipiendi HU ^{hy} cum honore HU ^{hz} brak formuły w języku ludowym — tylko kropki HU

^{ia} dodano: qualiter HU ^{ib-ib} similiter doceant posse baptizare HU ^{ic} etiam HU ^{id-id} nomen puero non imponant HU ^{ie} nomen puero HU ^{if} fiant HU ^{ig-ig} fuerint, tunc sacerdos omnia faciat et immergens dicat: si tu non es baptizatus HU ^{ih} patrinj HU ^{ij} quae HU ^{ik} ac HU ^{il} confitendi HU ^{im} instruendi HU ⁱⁿ non recipiunt HU ^{im} brak: peccato HU ⁱⁿ brak: semper HU ^{io} possit HU ^{ip} hominem HU ^{iq} impedit HU ^{ir} dodano: vero HU ^{is} quoties HU ^{it} ut HU ^{iu} brak: et HU ^{iv} sibi HU ^{iw} pro viribus HU ^{ix} dodano: ex HU ^{iy} postulet HU ^{iz} quum HU

^{ja} ac HU ^{jb} dodano: autem HU ^{jc} prodat HU ^{jd} indigerit HU ^{je} detectum HU ^{jf} confidentibus HU ^{ig-ig} et multiplicitibus modis HU ^{jh} possunt HU ^{ji-ji} quum experientia didicimus HU ^{jj} certa HU ^{jk} quod HU ^{jl} brak: per hoc HU ^{jl} dodano: et defoedatur HU ^{jm} tytuly: De confessione homicidarum et aliorum hominum HU ^{jn} blasphemos HU ^{jo} dodano: in HU ^{jp} ceteriorum HU ^{jq} dodano: et HU ^{jr} illos HU ^{js} de HU ^{jt-jt} brak: qui ab orphanis procreaverunt HU ^{ju} dodano: aut HU ^{jv} impendunt HU ^{jw-jw} tytulo: his HU ^{ix} dodano: litteras HU ^{jy} vel HU ^{iz} seu HU

^{ka} brak: aliquod HU ^{kb} inciderint HU ^{kc} dodano: permittimus HU ^{kd} dodano: debent HU ^{ke} possunt vel debent HU ^{kf} dodano: et HU ^{kg} autem episcopi, quod HU ^{kh} in HU ^{ki} sedis HU ^{kj} positus seu HU ^{kk} brak: est HU ^{kl} requirenda HU ^{kl} innoscat HU ^{km} Creatorem ac Redemptorem HU ^{kn} cum HU ^{ko} tunc eis poenitentia iniungatur HU ^{kp} dodano: ex HU ^{kq} dodano: super HU ^{kr} brak: ut HU ^{ks} dodano: prius HU ^{kt} quale HU ^{ku} ac HU ^{kv} aquam non obmittat HU ^{kw} obmittat HU, obmisit KDWP ^{kx-kx} tamen cum si fieri potest HU ^{ky} et HU ^{kz} consecratur HU

^{la} tum secunda HU ^{lb-lb} caveant sacerdotes HU ^{lc} brak: Christi HU ^{ld} presbiteris HU ^{le} inceperint HU ^{lf} sed HU ^{lg} et HU ^{lh-lh} panno mundissimo HU ^{li} super HU ^{lj} linteamen HU ^{lk} incendatur HU ^{ll} terramye HU ^{li} et HU ^{lm} vel minister HU ^{ln} id acciderit HU ^{lo-lo} in piscina comburatur HU ^{lp} sacerdotes HU ^{lq} renouat HU ^{lr} nisi HU ^{ls} cum HL, HU ^{lt} aut HL, HU ^{lu} per HL, HU ^{lv} dampnati HL, HU ^{lw} brak: ad HL, HU ^{lx} et HL, HU ^{ly} sint HL, HU ^{lz} ac HL, HU ^{la} adicimus HL, HU ^{lb} et HL, HU ^{lc} et HL, HU ^{ld} et HL, HU ^{le} fieri prohibemus HL, HU ^{lf} super predictas HL, HU ^{lg} que HL, HU ^{lh} contingerit HL, HU ^{li} earum HL ^{lj} penitus HL ^{lk} conspirationum et obligationum HL ^{li} aut HL, HU ^{ll} transeat aliis HL, HU ^{lm} promotores seu mediatores HL, HU ^{ln} conspirationum HL, HU ^{lo} sive HL, HU ^{lp} cum HL, HU ^{lq} fuerunt HL, HU ^{lr} de iure HL, HU ^{ls} decernimus HL, HU ^{lt} vel HL, HU ^{lu} aut HL, HU ^{lv} ipso facto HL, HU ^{lu} ipsorum HU ^{lx} eorum HL, HU ^{ly} gerentes HL, HU ^{lz-lz} in pecunia pro expensis HL

^{ma} habenas HL, HU ^{mb} dodano: in statu dampnabili HL, HU ^{mc} tytuly: De constituenda residentia HL, De residentia plebanorum circa ecclesias HU ^{md} ziamst: clerici jst: quaei HL, HU ^{me} beneficiis HL, HU ^{mf} se HL, HU ^{mg-mg} rectores et cappellani ecclesiarum HL, HU ^{mh} deserviant HL, HU ^{mi} brak: ipsarum HL, HU ^{mj} vel HL, HU ^{mk} Et HL, HU ^{ml} dodano: privati HL, HU ^{ml} ecclesiasticis aut HL, HU ^{mm} percipiant HL, HU ^{mn} ecclesiarum ipsarum HL, HU ^{mo} quam HL, HU ^{mp} dodano: illos autem, qui contra tenorem constitutionis presentis receperint vicarias, suorum ordinariarum arbitrio relinquimus puniendos HL, HU — w odnośniku

^{mq} tytuly: De residentia facienda in ecclesiis. Item ecclesias HU ^{mr} dodano: personaliter HU ^{ms} oculata HU ^{mt} excolantur HU ^{mu} dodano: precipienda HU ^{mv} debet HU ^{mw} opuszczono: suas HU ^{mx} dodano: parochialium HU ^{my-my} ad suscipiendum ordinem sacerdotalem HU ^{mz-mz} docibiles sunt HU ^{na} vel HU ^{nb} aut HL, HU ^{nc} ad audienda HL, HU nd permittantur HL ^{ne} quam per suos HL ^{nf-nf} brak:

predictis [...] circa HL, HU^{ng-ng} sint muniti HL, HU^{nh} aut HL, HUⁿⁱ perceptione HL, HU^{nj} brak: suspendantur HL, HU^{nk} autem HL, HU^{nl} dodano: eis HL, HU^{nl-nl} sententiam ipso facto se noverit incurrisse HL, HU^{nm-nm} ministrare presumpserit HL, HUⁿⁿ possint HL, HU^{no} dopisano później rysowanymi literami^{np} Quum HU^{nq} liceat HL^{nr} quatinus HL^{ns} parochianum alienum HL, parochianos HU^{nt} alicui HL^{nu} dodano: copulari HL, HU^{nv} sed HL^{nw-nw} a presbitero viri HL, HU^{nx} dodano: ipse KDWP^{ny} dodano: hoc HL^{nz-nz} officialis eius HL, HU^{oa} brak: aut archidiacono HL, HU^{ob} ignoranter HL, HU^{oc} ille zamiast: suo HL^{od} personae HU^{oe} sententialiter HL^{oi} frequenter ex his FR^{of} existant FR^{oh} ac FR^{oi} iurandum FR^{oj} non immutent FR^{ok} decernimus nullius FR^{ol} veniendi FR^{om} de iure FR^{on} alias FR^{op} dodano: vel clerici FR^{op} pervenerint FR^{or} ipsos FR^{os} Quam FR^{ot} restitutio plenaria FR^{ou} illicitere HL, HU^{ov} ecclesiam suam HL, HU^{ow} Eadem excommunicationis sententia HL, HU^{ox} ac HL, HU^{oy} impedimentum non obstat HL, HU^{oz} autem HL, HU^{pa} quarum HL, HU^{pb-pb} brak: seu inductores HL, HU^{pc} alii HL, HU^{pd} dodano: super his FR^{pe} dodano: eciam FR^{pf-pf} tam sani etiam quam infirmi FR^{pg-pg} tytko: delictum FR^{ph} dodano: si FR^{pi} dodano: id; zdanie: si sint tales, quod id facere valeant — w nawiasie FR^{pj} vel FR^{pk} brak w niektórych kodeksach FR (w uwadze)^{pl} et FR^{pl} dodano: prestandam FR^{pm} brak: prestandum FR^{pn-pn} w nawiasie FR^{po-po} divina officia sicut prius FR^{pp} et FR^{pq} ac FR^{pr} et FR^{ps} et FR^{pt} dodano: alta voce FR^{pu} solemnitatum FR^{pq} dodano: excessum FR^{pw} vel FR^{px} quum FR

DIE BESCHLÜSSE DER ERZDIÖZESANSYNODE IN UNIEJÓW von 1414

Zusammenfassung

Im Jahre 1918 entdeckte Henryk Likowski, der als Seelsorger in der Erzdiözese Gniezno tätig war, die Synodalbeschlüsse des Erzbischofs Nicolaus Trąba vom Jahre 1414. Sie befanden sich in einer Abschrift, die in einen Kodex aus dem 15. Jahrhundert eingeklebt worden war. Likowski beabsichtigte die gefundene Handschrift zu bearbeiten und in den *Studien und Materialien zur Geschichte der Synodalgesetzgebung in Polen* zu veröffentlichen. Es wurde ihm wahrscheinlich eine Bedingung gestellt, man müsse untersuchen, ob sich in den Bibliotheken nicht andere Abschriften der genannten Synodalbeschlüsse befinden. Die Veröffentlichung erlitt Aufschub. Likowski ist im Jahre 1932 gestorben. Den Kodex mit den Synodalbeschlüssen von 1414 erhielt Dr. Stefan Hain in Poznań. Im Jahre 1949 schrieb er an Professor Jakub Sawicki, der die „*Concilia Poloniae*“ — Synoden der Erzdiözese Gniezno bearbeitete, er selbst bereite die Veröffentlichung der Synodalbeschlüsse von 1414 vor. Hain ist im Jahre 1979 gestorben. Der Kodex mit den genannten Statuten befindet sich jetzt in der Bibliothek des Erzbischöflichen Priesterseminars zu Poznań.

Der Kodex 30,5 × 22 cm enthält auf 230 Blättern vor allem Homilien zu den Sonn- und Festtagen und dann die Rechtsquellen. Auf den Blättern 215 — 223 finden wir *Statuta Nicolai archiepiscopi 1414*.

Nicolaus Trąba ging schon als Unterkämmerer des Königreichs mit dem Gedanken um, eine Kodifikation des kirchlichen Partikularrechtes in Polen durchzuführen. Im Jahre 1413 bat er den Papst Johannes XXIII. um eine Genehmigung, die Beschlüsse der päpstlichen Legaten in Polen reformieren zu können. Das Domkapitel in Gniezno befahl seinen Ökonomen, das Pergament für die Provinzial- und Diözesansynode zu kaufen. Die päpstliche Vorladung zum ökumenischen Konzil beschleunigte die Einberufung der Provinzial- und Diözesansynode. Es schloß sich die Forderung des Königs an, die Geistlichen sollen „subsidium charitativum“ für den Krieg gegen die Kreuzritter beschließen. Sowohl die Provinzial- wie auch die Diözesansynode fand Anfang Juni 1414 in Uniejów statt. Zuvor wurde das Provinzialkonzil abgehalten.

Die Diözesansynode in Uniejów veröffentlichte die Versammlung der Rechtsnormen, die gleichzeitig als Handbuch der Pfarrseelsorge dienen sollte. Der Text ist auf 16 ½ Seiten in 676 Zeilen geschrieben. Die

Beschlüsse des Erzbischofs Nicolaus enthalten nur 61 Zeilen = 9%. Vor allem werden 45 Beschlüsse des Erzbischofs Jacobus Świnka vom Jahre 1285 in 198 Zeilen = 28,8% wiederholt. Dann finden wir 23 Beschlüsse des päpstlichen Legaten Philippus Firmanus vom Jahre 1279 in 242 Zeilen = 35,7%. Ausserdem benutzten die Verfasser der Versammlung von 1414 die Beschlüsse der Erzbischöfe: Fulco (1233), Janislaus (1357) und Jaroslaus (1357). Es wurden auch die Texte des Legaten Jacobus Leodiensis (1248) und des Papstes Bonifacius VIII. (*Liber Sextus*) angeführt.

Im allgemeinen wurden die Sammlungen der päpstlichen Dekretalien in der Systematisierung der 92 Synodalbeschlüsse aus dem Jahre 1414 zum Vorbild genommen. Neben der Gruppierung der Synodalbeschlüsse vom Erzbischof Jacobus und dem Legaten Philippus finden wir 6 Rechtsnormen *De vita et honestate clericorum* und 14 *De poenis*.

Die Synodalbeschlüsse der Erzbischöfe und der Legaten sind von A. Z. Helcel (*Altertümliche Denkmäler des polnischen Rechtes*. Bd. 1. Warszawa 1856) und von R. Hube (*Antiquissimae constitutiones synodales provinciae Gneznensis*. Petropoli 1856) auf der Grundlage der Handschriften aus dem 13.-15. Jahrhundert veröffentlicht worden. Die Verfasser der Sammlung von 1414 benutzten mehr die späteren Abschriften. Sie führten viele Abkürzungen ein und vereinfachten die Rechtsnormen. Die Texte des Corpus Iuris Canonici wurden auch verändert. Die Schreiber wollten die altertümlichen Rechtsnormen den zeitgemässen Verhältnissen anpassen. Die Sammlung aus dem Jahre 1414 diente als Vorbereitung zur grossen Kodifikation des kirchlichen Partikularrechtes in Polen, die im Jahre 1420 vom Erzbischof Nicolaus Trąba veröffentlicht wurde.